

PRESTLÖNEREGLERINGSKOMITÉN.

II.

BETÄNKANDEN OCH FÖRSLAG.

I.

BETÄNKANDE OCH FÖRSLAG TILL FÖRORDNING

ANGÅENDE

UTARRENDERING AF PRESTERSKAPETS

MED JORDBRUK FÖRENADE BOSTADSOSTÄLLEN.

STOCKHOLM

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

1899

TILL KONUNGEN.

Den af Eders Kongl. Maj:t under den 22 oktober 1897
tillsatta komité för utredning af, utom annat, de grunder,
som ansåges böra blifva bestämmande vid reglerandet af

presterskapets aflöning, sedan tiden för nu gällande löne-regleringar utlupit, har fått sig anbefaldt att vid denna utredning taga särskild hänsyn till vissa af Eders Kongl. Maj:t angifna förhållanden, deribland huruvida icke förändrad ordning för prestbostälernas utarrendering borde stadgas, med fäst afseende derpå att boställena måtte väl häfdas samt såväl församlingarnas som presterskapets bästa tillgodoses. Denna fråga har synts komitén icke stå i det samband med andra ämnen, hvilkas utredning ingår i komiténs uppdrag, att den med nödvändighet borde behandlas gemensamt med dem. Komitén har tvärtom ansett det vara lämpligt, att samma fråga, såsom mera fristående, blefve särskildt för sig utredd; och då de olägenheter, som kunna vara förbundna med gällande ordning för prestbostälernas tillgodonjutande, böra, enligt komiténs mening, snarast möjligt undanröjas, har komitén föreställt sig, att förslag i förevarande ämne ej borde fördröjas af de ännu icke afslutade undersökningarna beträffande öfriga till komiténs utlåtande hänskjutna frågor.

I enlighet härmed har komitén till slutlig behandling först upptagit omförmälda frågas utredning samt utarbetat betänkande och förslag till förordning angående utarrendering af presterskapets med jordbruk förenade bostadsbo-

ställen. Detta betänkande och förslag jemte dervid afgifna särskilda meningar öfverlemnas härmed i underdånighet.

Underdånigst

HANS FORSSELL.

HANS ANDERSSON.	C. DANIELSSON.
GUNNAR EKSTRÖM.	J. JOHANSSON.
N. J. O. H. LINDSTRÖM.	OSKAR NYLANDER.
H. ODENCRANTS.	O. W. REDELIUS.
P. SÖRENSON.	VOLLRATH THAM.
DAN. WANNBERG.	HERMAN WÄHLANDER.

Karl Rydin.

Stockholm den 20 december 1899.

Frågan huruvida med jordbruk förenade bostadsboställen kunde anses såsom en lämplig löneform, när det gälde presterskapet, och om icke fasthellre boställsjorden borde utarrenderas eller på annat sätt tillgodogöras för presterskapets räkning, var en af de hufvudfrågor, som under arbetet på förbättrad lagstiftning angående sättet för utgörande af presterskapets aflöning sökte sin lösning och vid flera på hvarandra följande riksmöten togo ständernas uppmärksamhet i anspråk, intill dess genom Kongl. Maj:ts nådiga förordning angående allmänt ordnande af presterskapets inkomster den 11 juli 1862 denna såväl som åtskilliga andra presterskapet rörande lönefrågor bragtes till afgörande.

Så väcktes vid riksdagen 1844—45 af en ledamot i bondeståndet motion derom, att, enär skötandet af prestbolen medförde betydlig tidsförlust för presterskapet till men för dess egentliga befattning, boställsjorden med dertill hörande hus skulle öfvertagas af församlingen, som egde efter godtfinnande förvalta densamma, hvaremot ett passande boningshus med nödiga uthus och jord till en husbehofsträdgård borde tillhandahållas presten. Vid samma riksdag föreslog en annan ledamot af nämnda stånd, att alla prestboställen och hemman, som vore anslagna till lönevilkokorens förbättrande, borde genom kronans försorg utarrenderas till den högstbjudande, på samma sätt som skedde med lägre militieboställen; att presten skulle ega uppbära arrendet samt dessutom af arrendatorn erhålla åtskilliga förnödenheter jemte disposition af boningshuset äfvensom öfriga till mangården hörande hus m. m., hvaremot de till församlingen hörande ladugårdshus skulle till sitt värde inlösas af kronan, derest de kunde anses behöfliga för gården, men eljest af församlingen på annat sätt föryttras; samt att med komministersboställena borde förhållas på ungefär enahanda sätt. I sitt betänkande öfver motionerna yttrade allmänna besvärs- och ekonomiutskottet, att genom upplåtande å arrende af presterskapets boställen väl skulle till en

del ernås det ändamål, som motionärerna åsyftat, nemligen att presterskapet sålunda finge tillfälle att egna en mera odelad tid och omtanka åt de många och viktiga åligganden, som tillhörde dess egentliga kall; men å andra sidan förekomme mot detta förslag åtskilliga hinder och betänkligheter, hvilka svårligen låte sig undanrödja. Det måste nemligen få antagas såsom ostridigt, att boställen i allmänhet, der de sköttes med behörig drift och omtanka af indelningshafvarne sjelfva, alltid lemnade större behållning, än när de vore å arrende upplåtna, likasom det icke heller torde vara obekant, att vid ganska många presterliga lägenheter bostället ansåges utgöra den förnämsta delen af inkomsterna, hvadan, om boställshafvaren beröfvades tillfälle att sjelf odla och bruka sitt boställe, han också med detsamma ginge miste om en fördel, som särdeles vid de mindre indrägtiga lägenheterna måste för honom vara af icke ringa vikt och betydighet.

Vid påföljande riksdag åren 1847 och 1848 gjordes inom såväl ridderskapet och adeln som bondeståndet på anförda skäl framställningar om, att prestboställena måtte utarrenderas på tjuugu till trettio års tid, dervid af motionär inom förstnämnda stånd föreslogos följande närmare bestämmelser: att vid arrendet borde för presten undantagas vanliga boningsrum och nödiga uthus, trädgård med kålgårdsland, mjölk eller visst belopp foder för kor äfvensom för hästar, vissa tunnor spanmål och potatis samt ved m. m., som för ett hushåll på landet erfordrades, hvaremot arrendesumman eller andel af densamma skulle af presten uppbäras; och borde vederbörande konsistorier gå i författning om verkställigheten af dylika arrenden. Vid besvarandet af dessa framställningar förklarade allmänna besvärs- och ekonomiutskottet sig icke kunna instämma i de åsigter, som uttalats i fråga om fördelarne af utarrenderande af prestboställen i allmänhet. Oberäknadt den svårighet, som torde möta för förslaget bringande till verkställighet å ganska många ställen, hvarest prestboställena icke vore så bebygda, att både boställshafvaren och arrendatorn derstädes kunde erhålla bostad, hade utskottet nemligen icke kunnat undgå att anmärka, hurusom den föreslagna åtgärden, der den kunde tillämpas, ofelbart måste föranleda till en betydlig minskning i boställshafvarens inkomst, helst det torde kunna förutsättas, att med de vilkor och undantag, som, på sätt förslaget blifvit, komme att vid boställenas utarrenderande ega rum, arrendesumman icke skulle uppgå till

det belopp, som med afseende å boställets afkastning skäligen kunde väntas; hvarförutom det borde erinras, att genom den föreslagna utarrenderingen boställshafvaren finge vidkännas förlust af åtskilliga förmåner, hvilka med boställets innehafvande vore förenade och som, ehuru de icke kunde till bestämdt värde uppskattas, ändock måste, då de upphörde, genom kontanta uppoffringar ersättas. I öfrigt kunde den yttrade farhågan, att omtanken om boställets bruk och skötsel skulle i högre grad taga presterskapets tid och verksamhet i anspråk, än som med ett omsorgsfullt handhavande af pastoralvården och andra vigtiga embetsgöromål vore förenligt, icke antagas vara grundad eller i allmänhet af erfarenheten bekräftad. Fasthellre vore utskottet benäget att tro, det boställets bruk och skötsel af presterna sjelfva i följd af de gemensamma intressen, som äfven i timligt afseende lärare och åhörare emellan sålunda väcktes och underhölls, i sin mån bidroge till åstadkommande af ett förtroligt förhållande mellan kyrkoherden och församlingen, hvilket äfven uppmuntrade och underlättade den förres bemödanden vid utfövan af det vigtiga lärarekallet.

Förslag, väckta dels vid 1850—51 årens riksdag om försäljning till skatte af såväl kyrkoherdarnas som komministrarnas boställen, efter det vissa undantag och förbehåll gjorts till förmån för presten och hans familj, dels ock vid den derpå följande riksdagen om dylika boställets utarrendering, tillvunno sig icke vidare uppmärksamhet från allmänna besvärs- och ekonomiskutskottets sida. De afstyrktes efter en knapphändig motivering.

Deremot erhöilo särskilda inom ridderskapet och adeln vid riksdagen 1856—58 väckta motioner om utarrendering af presterskapets boställen i viss mån understöd ej mindre af nyssnämnda utskott än äfven af rikets ständer. I den underdåniga skrifvelse af den 6 juli 1857, som innehåller de grunder, enligt hvilka, efter skedd fullständig utredning af presterskapets inkomster, ordnandet af presterskapets aflöning borde enligt ständernas åsigt verkställas, tillstyrkte nemligen ständerna utarrendering af sådana till presterskapets boställen anslagna särskilda hemman och lägenheter, som icke lämpligen kunde i förening med boställena brukas. Men någon vidsträcktare utarrendering funno ständerna icke böra ega rum, enär för presten, likasom för hvarje annan å landet bosatt person, vore af icke ringa vigt att sjelf vara försedd med de jordbruksalster, som eljest mången

gång endast med största svårighet eller till höga pris kunde till fyllande af de dagliga lefnadsbehofven erhållas, jemte det att fortskaffningsmedlen vore för honom behöfligare än för mången annan och således icke borde blifva beroende af närboendes beredvillighet eller af stegrade foderpris. Dessutom kunde skötandet af ett mindre landtbruk hvarken vara oförenligt med eller särdeles hinderligt för den andliga verksamheten.

Vid öfvervägande af ofvan antydda grunder för en reglering af presterskapets aflöning fann Kongl. Maj:t en förändring i eller tillägg till vissa af grunderna erforderlig samt framställde i nådig proposition den 4 november 1859 till rikets ständers pröfning och godkännande tolf särskilda punkter, innefattande de grunder för en sådan reglering, som af Kongl. Maj:t ansåges böra vinna efterföljd. De i sjetten punkterna angifna grunder, hvilka beröra föreliggande fråga, voro af följande lydelse:

»Presterskapet anslagen jord, som icke utan olägenhet kan i förening med bostadsboställe brukas, — derifrån undantagna de i vissa orter befintliga enkesäten — utarrenderas efter de grunder, som kunna varda i nåder fastställda.

Är bostadsboställe af den storlek, att derifrån kan skiftas eller författningsenligt afsöndras en lägenhet tillräcklig att förse löntagaren med hans behof af jordbruksalster, må skifte eller afsöndring ske och återstoden af bostället i stadgad ordning utarrenderas, då församlingen, på domkapitlets yrkande, dertill samtycker och åtager sig bestridandet af de med åtgärden förbundna kostnader.»

Det vid den nådiga propositionen fogade utdrag af protokollet öfver ecklesiastikärenden för nyssnämnda dag utvisar, hurusom föredragande departementschefen, under medgifvande att de af rikets ständer i ofvanberörda skrifvelse anförda skäl för bostadsbostälernas bibehållande i allmänhet egde giltighet, anmärkt, att sådana boställen verkligen funnes af den betydighet, att deras ändamålsenliga skötsel icke alltid visat sig stå väl tillsammans med den för presterskapet vida angelägnare andliga verksamheten, till hvars försummande i någon mån en stor frestelse därför varit för handen. Dessa alltför stora boställen hade derjemte den olägenhet, att deras vederbörliga skötande fordrade inventarier och förlagskapital till ej obetydligt belopp, tvingande presten att börja sin bana med skuldsättning, som, ju samvetsgrannare han vore, desto mer neddroge honom i ekono-

miska bestyr, för hvilka han ursprungligen icke egt böjelse. Det vore därför icke heller alldeles sällsynt, att prester såge sig föranlåtna att utarrendera jordbruket vid sina boställen, men då detta ej kunde ske för längre tid än deras innehafvande af tjensten, blefve arrendatorns besittning oviss, afgifterna der- efter lämpade och jordbruket mer eller mindre försummadt. Der sådana förhållanden egde rum och der bostället vore så stort, att från det samma författningsenligt kunde afsöndras en lägenhet tillräcklig att förse pastor med hans behof af jordbruksalster, der torde ock en dylik afsöndring böra få ske och återstoden af bostället under vanliga vilkor utarrenderas åtminstone i alla de fall, då domkapitlet, vid inträffande ledighet, derom uttryckte sin önskan och församlingen åtog sig bestridandet af de med åtgärden förbundna kostnader.

Med anledning af innehållet i ofvan återgifna sjetta punkt af den kongl. propositionen väcktes vid 1859—60 årens riksdag åtskilliga motioner samt afgåfvos yttranden till ståndens protokoll, dervid förslagställarne i allmänhet gingo längre än den kongl. propositionen samt, bland annat, yrkade att, sedan för indelningshafvarens räkning undantagits bostad jemte trädgårdsjord äfvensom förbehåll gjorts om vissa naturaprestationer till indelningshafvarens förmån, all presterskapets jord skulle utarrenderas, enligt några motionärers förslag under en tid af trettio år. De skäl, som till stöd härför åberopades, gåfvo i det hela icke någon ny belysning af förevarande ämne. I några fall blefvo emellertid de i den kongl. propositionen angifna synpunkter vidare utvecklade. Särskildt betonades, att med prestens verksamhet icke kunde förlikas de mångtaliga bestyr och omsorger, som åtföljde brukningen af en del större boställen äfvensom ett förmånligt afyttrande af deras produkter, samt att det vore förderfligt, att boställen och löningshemman måste ombyta åbor, så ofta en ny innehafvare tillträdde tjensten, då ju för brukaren af dylik jord ovissheten, huru länge han eller hans arfvingar finge ostörda kvarstanna vid hemmanet, hade till följd, att detta vansköttes eller åtminstone icke med odlingar eller annorledes så förbättrades, som ske kunde, derest besittningsrätten vore säker för längre tid, genom hvilket missförhållande både boställshafvaren och brukaren blefve lidande.

Allmänna besvärs- och ekonomiutskottet, till hvars behandling den kongl. propositionen tillika med de väckta motionerna

och de afgifna yttrandena öfverlemnades, förklarade i afgifvet betänkande sig anse de för prestbostälленas utarrendering anförda skäl vara af synnerligen stor vigt, hvarför utskottet ej tvekade uttala sin åsigt om önskligheten af, att presterna blefve så litet som möjligt genom sättet för sin aföning föranledda att egna sig åt jordbruk. Men utskottet kunde tillika ej förbise de stora svårigheter, som mötte för ett fullständigt genomförande af en så beskaffad förändring, bland hvilka svårigheter — förutom de i rikets ständers skrifvelse den 6 juli 1857 anmärkta — kostnaden för ytterligare åbyggnader å prestbostälлена förtjenade afseende. Utskottet fann sig därför förhindradt föreslå någon allmän bestämmelse, hvarigenom skulle föreskrivas, vare sig att prestbostälлена borde till hela sin vidd utarrenderas, eller att sådan utarrendering borde ske af återstoden, sedan så mycket af jorden blifvit för presten undantaget, som erfordrades till ett mindre jordbruk. Med anledning af enskilda representanters förslag om arrendetidens bestämmande till trettio år ville utskottet, då den kongl. propositionen ansett de närmare bestämmelserna i fråga om tiden för bostälленas utarrendering böra i särskild författning meddelas, så mycket mindre derom uttala någon åsigt, som vid denna fråga borde förut noga öfvervägas och tillses, såväl att arrendetiden stadgades tillräckligt lång för att åt arrendatorn bereda uppmuntran och möjlighet att i odlingar och jordens förbättring nedlägga kostnad, med utsigt att sjelf få skörda frukt, som ock att arrendetiden ej blefve, utöfver hvad detta ändamål fordrade, bestämd så lång, att jordens värde i följd af såväl jordbrukets årliga framsteg inom landet som kommunikationsanstälternas förbättrande underginge alltför stora förändringar eller arrendevilkoren eljest blefve genom många lätt inträffande förändrade förhållanden olämpliga. På grund af det anförda tillstyrkte utskottet bifall till sjetten punkten af den kongl. propositionen.

Då denna punkt förekom till öfverläggning inom preteståndet, yttrades beträffande andra momentet deraf åtskilliga betänkligheter, såsom att, enär den ifrågasatta afsöndringen och utarrenderingen af en del af bostället kunde vidtagas mot prestens vilja, denne skulle komma under ett otillbörligt förmynderskap; att det icke vore med nödig tydlighet och bestämdhet uttaladt, hvem arrendet för den från bostadsbostället afsöndrade lägenhet skulle tillfalla; samt att, då i första punkten af den kongl. propositionen

bland medel, som i händelse af befogenhet kunde från en till annan församling öfverflyttas, räknades arrenden af lägenheter, som icke vore bostadsboställen, och en från bostadsbostället afsondrad utarrenderad lägenhet icke längre vore bostadsboställe, denna lägenhet kunde komma att inbegripas under bestämmelserna i åberopade första punkt och följaktligen afkastningen deraf att öfverflyttas till annan församling.

Såsom det synes hufvudsakligen på grund af anförda betänkligheter blef andra momentet af sjetten punkten afslaget af ståndet, som emellertid godkände samma punkts första moment; och anmälde rikets ständer i den underdåniga skrifvelse af den 26 september 1860, som utgjorde svaret å förevarande kongl. proposition, att — sedan berörda andra moment blifvit af presteståndet afslaget, men af de tre öfriga stånden bifallet, samt presteståndet derefter förklarar, att, med stöd af § 114 regeringsformen och enär nämnda moment vore stridande mot § 4 af presteståndets privilegier den 16 oktober 1723, detsamma icke kunde anses vara af rikets ständer godkänt, då det blifvit af presteståndet afslaget, i hvilken åsigt ridderskapet och adeln sig förenat, — frågan om antagandet af öförmälda moment alltså förfallit.

Uti den sedermera utfärdade, ofvan öförmälda förordning angående allmänt ordnande af presterskapets inkomster upptogs endast ett mot första momentet af omhandlade sjetten punkt i 1859 års kongl. proposition svarande stadgande, nemligen § 5, som blott till formen något afviker från berörda moment.*

Härmed var fastslaget, att med jordbruk förenade bostadsboställen skulle i sin helhet och utan inskränkning af någon till annan upplåten nyttjanderätt hållas de indelningshafvare tillhanda, åt hvilka de voro anslagna. En företrädare i tjensten egde således ej i något afseende minska efterträdarens rätt till det tjensten åtföljande boställe — vederbörande naturligtvis obetaget att, der han icke ville sjelf bruka bostället, för sin tjenstetid utarrendera detsamma.

Från denna regel har emellertid Kongl. Maj:t i särskilda, dock ej synnerligen talrika, fall beviljat undantag, t. ex. då en

* Ifrågavarande paragraf lyder: »Presterskapet anslagen jord, som icke utan olägenhet kan i förening med bostadsboställe brukas — derifrån undantagna de i vissa orter befintliga enkesäten — utarrenderas efter de föreskrifter, som derför äro af Kongl. Maj:t särskildt meddelade.»

boställshafvare uppgifvit sig sakna tid eller förmåga att sjelf handhafva boställets skötsel, eller då han visat sig lida förlust å jordbruket, under det att utsigt till förmånlig utarrendering yppat sig, eller då den till utarrendering ifrågasatta jord varit obehvämt och aflägset belägen. Utarrenderingen har medgifvits på olika vilkor, till och med under form af hälftenbruk med rätt för brukaren att bortföra halfva foderskörden, mot det att gödningsämnen af honom tillfördes boställsjorden. Arrendetiden har i allmänhet varit tjugu år; men utarrendering på tio år har äfven medgifvits. Om boställshafvare varit till hög ålder kommen, har hans ansökning om tillstånd till utarrendering, när den icke afslagits, beviljats endast på kortare tid. Såsom vilkor för tillståndet i fråga torde i regel hafva föreskrifvits, att någon del af boställsjorden — naturligtvis jemte sjelfva prestbostaden — skulle undantagas till boställshafvarens egen disposition. De myndigheter, genom hvilkas försorg utarrenderingen skulle ega rum, hafva i allmänhet varit vederbörande Konungens befallningshafvande och domkapitel, som dervid borde förfara i enlighet med föreskrifterna uti nådiga skrivelserna till kammarkollegium dels angående utarrendering af presterskapets annex- och mensalhemman i Skåne, Halland och Blekinge den 12 november 1858, dels ock angående utarrendering af presterskapet anslagen jord som icke utan olägenhet kan i förening med bostadsboställe brukas den 11 juli 1862.

Frågan om förändrad disposition af presterskapets jordbruksboställen har emellertid under detta årtionde ånyo upptagits och gjorts till föremål för öfverläggningar inom riksdagen, äfven denna gång i samband med förslag till allmänt ordnande af presterskapets aflöning. I sådant afseende föreslogs vid 1893 års riksdag uti en inom andra kammaren väckt motion (n:o 120), att presterskapets kontanta aflöning skulle utgå af statsverket och presterna åtnjuta in natura endast bostad med trädgård, erforderlig embets skjuts samt vedbrand, der bostället dertill lemnade tillgång, hvarvid förutsattes, att boställena skulle utarrenderas för statsverkets räkning samt arrendatorn få sig ålagdt att bygga och underhålla boställets laga hus och tillhandahålla tjenstens innehafvare berörda naturaförmåner; och vid 1896 års riksdag gjordes af en motionär, jemväl inom andra kammaren (motion n:o 52), framställning derom, att sedan den tionde, som utginge till presterskapets aflöning, blifvit af-

skrifven, staten skulle öfvertaga hela det belopp till presterskapets aflöning, som dittills utgått af tiondeskyldig jord, och borde jemväl tagas i öfvervägande, huruvida förefintliga boställen lämpligen skulle, efter uppskattning och mot afdrag på den i särskildt upprättad stat bestämda lön, för tjensteinnehafvaren bibehållas, eller om åt honom skulle upplåtas endast bostad med trädgårdsland samt boställena öfverlemnas till pastoraten mot viss afgift, eller för statsverkets räkning utarrenderas. Båda ifrågavarande motioner, som af vederbörande utskott afstyrktes, blefvo af riksdagen afslagna.

Sist omnämnda motion framlades emellertid i hufvudsakligen oförändradt skick jemväl vid 1897 års riksdag. Vid samma riksdag upptogs derjemte uti en inom första kammaren väckt, mycket omfattande motion (n:o 3) till skärskådande flertalet af de frågor, som stå i samband med presterskapets aflöning. Hvad särskildt angår prestboställena uttalade motionären den åsigt, att dessa i regel, och der icke omständigheterna påkallade undantag derifrån, borde utarrenderas med presten förbehållen nyttjanderätt till bostad och trädgård, der sådan finnes, samt med åliggande för arrendatorn att ansvara för byggnads- och underhållsskyldighetens fullgörande. Denna sin åsigt stödde motionären derpå, att skötseln af bostället ådroge presten många bekymmer, kostnader och besvär samt ofta verkade både ruinerande för hans ekonomi och hinderligt för ett tillbörligt utförande af hans egentliga kall; särskildt gälde detta om komministrarna i följd af den med boställenas innehafvande förbundna byggnads- och underhållsskyldighet. Om nemligen presten genom enskildt aftal utarrenderade bostället, blottställes han för ständiga obehag och konflikter med arrendatorn och dennes folk, då han sökte hindra boställets vanvård och utsugning. Skulle han åter sjelf sköta bostället, så fölle han lätt för frestelsen att låta jordbruket mera än församlingen taga hans tid och intresse, eller ock blefve han i vanliga fall en dålig landtbrukare och komme att på sitt jordbruk göra stora förluster. Ett jordbruk, som skulle något så när bära sig, isynnerhet i vår tid, måste skötas med förstånd, allvar och drift; men de prester vore lätt räknade, som förstode att på samma gång väl sköta sitt boställe och sin församling. Boställena borde därför utarrenderas i samma ordning som gälde i fråga om åtskilliga annex- och stomhemman. Då likväl särskilda omständigheter kunde göra det för vissa

prester ej blott önskvärdt utan äfven nödvändigt att sjelfva bruka sina boställen, borde sådant medgifvas af Kongl. Maj:t på derom gjord ansökning.

Efter remiss till sammansatta stats- och lagutskottet ej mindre af förenämnda två motioner än äfven af en annan motion, hvilken likaledes berörde sättet för presterskapets aflöning, afgaf utskottet med anledning af samtliga motionerna gemensamt utlåtande. Deri anfördes, att utskottet hade sig bekant, hurusom mycket olika förhållanden på olika orter i landet gjorde sig gällande beträffande prestboställena, hvarför utskottet ansåge, att några för hela riket gällande stadganden rörande sättet för deras brukande ej vore lämpliga. Det torde i somliga fall vara för presten fördelaktigt, ja, kanske nödvändigt att sjelf sköta bostället, medan det deremot i andra fall vore för honom mycket olämpligt och ledande till stora olägenheter. En förbättring i nu anmärkta hänseende ansåge utskottet kunna vinnas, i fall det medgäfves presterskapet större frihet än hittills att få genom vederbörande myndigheters försorg för längre tid utarrendera sina boställen. Det skulle äfven kunna ifrågasättas, om det ej under vissa förhållanden skulle kunna medgifvas en församling att sjelf öfvertaga arrendet af prestgården under gällande regleringstid. En noggrann utredning om det lämpligaste förfaringssättet derutinnan ansåge utskottet vara af behovet påkallad. och borde dervid tagas hänsyn till, att boställena blefve väl häfdade samt såväl församlingens som presterskapets bästa tillgodosåges. Presten borde dock, enligt utskottets åsigt, i hvarje fall bibehållas vid sjelfva bostaden samt trädgård.

I enlighet med de af utskottet sålunda uttalade åsigter beslöt riksdagen i underdånig skrifvelse den 5 maj 1897 hos Kongl. Maj:t, bland annat, anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes vid utredandet af de grunder, som ansåges böra blifva bestämmande vid reglerandet af presterskapets aflöning, sedan tiden för nu gällande lönekonventioner utlupit, taga särskild hänsyn dertill, huruvida icke förändrad ordning för prestboställenas utarrendering borde stadgas, med fäst afseende derpå att boställena måtte väl häfdas samt såväl församlingarnas som presterskapets bästa tillgodoses.

Det uppdrag, Kongl. Maj:t enligt nådigt beslut den 22 oktober 1897 gifvit komitén att, efter verkställd utredning, fram-

lägga förslag till reglering af presterskapets löneförhållanden m. m., innefattar jemväl åläggande för komitén att tillse hvad i angifna hänseendet borde åtgöras.

Vid öfverläggning inom komitén rörande detta ämne har komitén trots sig böra utgå från den förutsättning, att utarrendering icke skulle komma i fråga vid boställe, som vore så ringa, att dess afkastning lemnade föga eller intet öfverskott utöfver de för tjensteinnehafvaren oundgängliga naturaförmåner, icke heller vid boställe, som vore så beläget eller så bebygdt, att beröringen med en af tjensteinnehafvaren fullkomligt oberoende arrendator oundvikligen måste menligt inverka på den förres personliga ställning. Der åter dylika hinder ej skulle möta för en anordning, som kunde leda till betryggande af presterskapets ställning, der skulle tjensteinnehafvaren kunna genom ett fast ordnadt arrendeförhållande varda befriad från de med ett boställes skötsel förenade kostnader, äfventyr och besvär.

Under sådana förutsättningar utarbetades till en början inom komitén följande förslag till allmänna grunder för utarrendering af de å landet belägna ecklesiastika bostadsboställen, nemligen:

I. Önskar innehafvare af å landet beläget ecklesiastiskt bostadsboställe, att sådant boställe eller del deraf varder upplåtet på arrende under längre tid (10—20 år), så att upplåtelsen får bindande kraft emot hans efterträdare i tjensten, vare han der till berättigad, så vida ej utarrenderingen pröfvas medföra olägenheter egnade att försvära den presterliga tjenstens utöfning eller menligt inverka på tjensteinnehafvarens personliga ställning. Sådan önskan anmäles hos vederbörande domkapitel, som med ärendet förfar efter derom särskildt meddelade bestämmelser.

II. För att dylik utarrendering må medgifvas, skall förbehåll vara gjordt derom, att tjensteinnehafvaren eger, jemte förman af bostad med nödiga ekonomi- och uthus och trädgård eller, der sådan icke finnes, planteringsland, åtnjuta bränsle till sitt husbehof, så vida bostället dertill lemnar tillgång, äfvensom att arrendatorn skall, der så erfordras, tillhandahålla viss mängd söt, oskummad mjölk dagligen för tjensteinnehafvarens hushåll samt skjuts för tjensteinnehafvaren och hans familj, derest tjensteinnehafvaren icke önskar sjelf hålla hästar, för hvilka då skola beredas foder, skötsel och stallrum.

III. Utarrenderingen, som i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de i kongl. brefvet den 12 november 1858 stadgade grunder verkställes genom vederbörlig myndighet, må ske antingen genom offentlig auktion eller, der förhållandena pröfvas sådant påkalla, genom enskild öfverenskommelse, hvilken dock alltid skall godkännas af den myndighet, som i öfrigt beslutar rörande utarrenderingen.

Öfver detta förslag har rikets presterskap blifvit hört för att sålunda komma i tillfälle att uttala sig ej mindre rörande fördelarne och olägenheterna af en, på sätt förslaget medgäfvade, utvidgad frihet för den enskilde boställshafvaren att utarrendera sitt boställe än äfven beträffande de allmänna villkoren och grunderna för en sådan utarrenderig. Med angifvande af nyssnämnda förutsättningar för förslaget begärde nemligen komitén i skrifvelse den 17 december 1898 svar å följande frågor:

1. Anser Ni, att Edert boställe eller del deraf skulle kunna upplåtas å längre tids arrende, utan att derigenom för Eder eller Eder efterträdare behöfde uppstå någon afsevärd olägenhet egnad att försvåra den presterliga tjenstens utöfning eller menligt inverka på tjensteinnehafvarens personliga ställning? Om Ni med hänsyn till boställets storlek, läge eller beskaffenhet befarar dylika olägenheter, torde de närmare böra angifvas.

2. Anser Ni, att de i det bifogade förslaget angifna förbehåll af vissa naturaförmåner åt tjensteinnehafvaren skulle vara tillfyllestgörande, eller finner Ni, att vid Edert boställes utarrendering derutöfver borde för tjensteinnehafvaren betingas andra förmåner, och i så fall hvilka?

3. Anser Ni, att vid sådan utarrendering arrendetiden bör bestämmas till 20 år eller till 10 år?

4. Har Ni i öfrigt någon anmärkning att framställa vid de föreslagna allmänna grunderna för utarrendering af ecklesiastiskt bostadsboställe å landet?

Å dessa frågor hafva svar ingått från 1,935 indelningshafvare, deraf 1,241 kyrkoherdar samt 694 komministrar, kapellpredikanter och pastoratsadjunkter. *)

*) Enligt komitén meddelade uppgifter utgjorde ecklesiastikåret 1896—97 inom hela riket antalet med jordbruk förenade bostadsboställen, upplåtna åt kyrkoherdar 1,299, åt komministrar 740, åt pastoratsadjunkter (alla i Karlstads stift) 6, åt kapellpredikanter (i alla stift utom Vexjö, Lunds, Göteborgs och Kalmar) 23 samt åt en klockareprest i Vesterås stift och en sockenadjunkt i Karl-

Den första frågan — angående rätt att för viss längre tid på arrende upplåta boställe — har besvarats jakande af 750 kyrkoherdar och 300 komministrar samt nekande af 491 kyrkoherdar och 394 komministrar. Antalet indelningshafvare, som lemnat jakande svar, öfverstiger alltså med 165 antalet af dem, som nekande besvarat sjelfva hufvudfrågan. Men enär af dessa senare ett stort antal, isynnerhet komministrar, grundat sitt afstyrkande endast derå, att deras boställen vore till arealen för obetydliga eller saknade arrendatorsbostad, eller att svårighet skulle uppstå, der så visade sig behöfligt, att af annan än arrendatorn förskaffa sig erforderliga naturprodukter för hushållet, ehuru de i det hela gillade sjelfva principen om medgifvande af den ifrågasatta rätten, kunna de af dessa indelningshafvare lemnade svar med allt skäl inordnas under kategorien ja-svar, hvilkas antal derigenom skulle icke obetydligt ökas.

Svaren hafva stundom gifvits i den enkla formen »ja» eller »nej», men oftast beledsagats af yttranden, som äro uttryck antingen af den enskilde boställshafvarens missnöje med det nuvarande systemet och förväntan, att genom den föreslagna nya anordningen åtskilliga olägenheter och missförhållanden skulle undanrödjas, eller ock af hans tillfredsställelse med den nuvarande ordningen och fruktan, att en förändring derutinnan skulle blifva till skada för kyrkan, presten och församlingen.

Yttranden, som gå i först antydda riktning, äro af hufvudsakligen följande innehåll: Utarrenderingen skall underlätta den presterliga tjänstens utöfning och förmånligt inverka på prestens personliga ställning. I Norrland med dess vidsträckta och folkrika församlingar är det i församlingarnas välförstådda intresse nödvändigt, att presterskapet får odeladt egna sig åt sitt egentliga kall, hvilket svårligen torde vara möjligt, om presten derjemte skall handhafva boställets skötsel. Olägenheter af en »kinkig» arrendator skola troligen icke inverka så menligt på tjänsteinnehafvaren, som de obehag han mer än en gång har att utstå, när han sjelf sköter bostället, af drängar, pigor och andra arbetare, hvilka dessutom ofta äro dyrlegda och sjelfva vilja

stads stift 1 boställe åt en hvar, eller således tillhopa 2,070 bostadsboställen med jordbruk (se vidare tabellen här nedan sid. 18). — Af 10 bostadsboställen för biskopar äro 2, de i Skara och Vexjö stift, belägna på landet och de öfriga 8 i stad. Begge bostadsboställena på landet och några af bostadsboställena i stad äro förenade med jordbruk.

vara »herrar». Talet om krångel med en arrendator synes sakna vidare betydelse, då krångel kan ifrågakomma äfven under nuvarande förhållanden med en af boställshafvaren antagen arrendator, hvarförutom ett arrendekontrakt, uppgjort enligt de föreslagna grunderna, bör bättre än nu kunna förekomma öfvergrepp från arrendatorns sida. Boställshafvaren är ofta oerfaren och obekant med förhållandena på orten, hvarför det för honom vore en fördel att blifva befriad från arrendekontraktets uppgörande. Han är äfven i allmänhet medellös och kan endast genom skuldsättning förskaffa sig den för jordbruket erforderliga uppsättning af kreatur och redskap. Inkomsten af bostället skall vid dess utarrendering ökas och jorden blifva bättre skött. Ingen anledning finnes, hvarför presten bör mer än andra civila tjänstemän och militärer vara bunden vid jordbruk och en alltmer ogin arbetsklass.

Å motsatta sidan har anförts, hurusom, när presten sjelf brukar bostället, han är husbonde på sin gård, huru hans inkomst blir större och hans sociala ställning höjes, hvarjemte hans samlif med en jordbrukande befolkning blir fastare och innerligare, då han kan känna, glädjas och sörja med dem, hvilkas jordiska vilkor han delar. Den ifrågasatta utarrenderingen, säges det vidare, är skadlig för både presterskapet och kyrkan samt egnad att göra slut på det goda förhållande, att prestgården i många beaktansvärda hänseenden kunnat vara ett föredöme inom församlingen. Efterträdares rätt förnärmas. Presten förlorar sin sjelfständighet och kan bli utsatt för obehag och förnärmelser från arrendatorns sida, om denne är oredlig, fallen för dryckenskap, osedlig eller sekterisk. Särskildt kan befaras, att arrendatorn skall fullgöra naturaprestationerna på ett otillfredsställande sätt. Den föreslagna anordningen är ett ingrepp i presterskapets privilegier och utgör första steget till boställets indragning till staten. Arrendekontraktet kan, till efterträdares förfång, uppgöras till förmån för boställshafvarens släktingar eller vänner.

Frågan huruvida de i andra punkten af förslaget angifna förbehåll af vissa naturaförmåner åt tjensteinnehafvaren vore tillfyllestgörande har af de flesta besvarats jakande; dock förekomma yrkanden, att derutöfver borde vid boställets utarrendering för tjensteinnehafvaren betingas viss myckenhet smör, säd, potatis, fisk; körslor af vatten, is, gödningsämnen, grus m. m.; foder och utrymme för andra husdjur än hästar, t. ex. kor, svin, får, höns; visst antal dagsverken o. s. v.

Hvad arrendetiden beträffar, har denna föreslagits af 577 indelningshafvare till 20 år, af 20 till 15 år och af 453 till 10 år.

Slutligen har med afseende å utarrenderingen uttalats vissa allmänna önskemål, såsom att indelningshafvaren borde sjelf få deltaga i uppgörandet af arrendekontraktet och ej nödgas mottaga en arrendator, med hvilken han personligen ej kunde åtnöjas; att icke ovilkorligen högsta anbudet skulle antagas; att det måtte varda arrendatorn förbjudet att på annan transporterera arrendekontraktet; att arrendesumman borde uppbäras genom vederbörande kronofogde eller annan myndighet; samt att arrendator, som visade oredlighet, läte bostället förfalla i vanhäfd, vore försumlig i uppfyllandet af sina förpligtelser mot boställshafvaren eller mot denne betedde sig på ett vanvördigt sätt, skulle kunna förklaras förlustig arrendet.

Den föregående framställningen torde gifva vid handen, att vid de tillfällen, då frågan om prestbostälernas disposition blifvit af enskilda motionärer dragen uuder riksdagens pröfning, dessa motionärer framträdt med mycket vidtgående yrkanden, afseende, att boställena skulle — med undantag af prestbostaden och ett mindre jordområde — antingen helt och hållet fränhändas tjensteinnehafvarne, mot vederlag af kontant lön, eller också för deras räkning utarrenderas, under hvilket sistnämnda yrkande, allt efter motionärernas olika ståndpunkt, inbegripits än alla boställen utan åtskilnad, än blott sådana boställen, med afseende å hvilka icke särskilda omständigheter påkallade undantag från den eljest gällande regeln om utarrendering. Dessa yrkanden hafva likväl icke vunnit understöd af riksdagen, som för sin del medgifvit utarrendering endast af sådan jord, som icke utan olägenhet kunde brukas i förening med bostadsboställe. Härutöfver har från regeringens sida föreslagits, att del af större bostadsboställe skulle få under vissa förutsättningar utarrenderas, om församlingen dertill samtyckte — men utan att tjensteinnehafvarens medgifvande vore erforderligt.

Då komitén nu har att tillse, huruvida icke förändrad ordning för prestbostälernas utarrendering borde stadgas, har komitén visserligen icke kunnat ansluta sig till något förslag, enligt hvilket innehafvare af presterlig tjänst skulle beröfvas hvarje möjlighet att sjelf få öfvertaga skötseln af det vid

hans tjänst fästade boställe; men å andra sidan har komitén icke kunnat finna, att några viktigare intressen skulle äfventyras, derest presten icke komme att sjelf bruka det boställe, som stälts till hans förfogande. Efter komiténs mening kan alltså obestridlig giltighet tillerkännas lika litet åt de skäl, hvilka anförts till stöd för prestboställets utarrendering, som åt de skäl, hvilka gjorts gällande emot densamma och hvilka, häröfvan återgifna sådana de under olika tider framkommit, nu ej torde behöfva upprepas.

Komitén intager således i denna fråga samma ståndpunkt som 1897 års riksdag och håller före, dels att »det torde i somliga fall vara för presten fördelaktigt, ja, kanske nödvändigt att sjelf sköta bostället, medan det deremot i andra fall är för honom mycket olämpligt och ledande till stora olägenheter», dels ock att en förbättring i nu rådande förhållanden skulle vinnas, om »det medgäfvdes prestskapet större frihet än hittills att få genom vederbörande myndigheters försorg för längre tid utarrendera sina boställen».

För en sådan utarrendering har det synts komitén att följande hufvudgrunder kunde uppställas:

Med jordbruk förenadt bostadsboställe kan, utan inskränkning till boställshafvarens besittningstid, upplåtas på arrende efter ansökning af vederbörande *boställshafvare* samt med godkännande från hans sida af arrendevilkor och arrendator.

För tillgodoseende af *efterträdarens* berättigade intresse bör domkapitlet pröfva, om utarrenderingen kan medföra väsentliga olägenheter för boställets innehafvare med afseende å hans tjänsteutföring och personliga ställning, i hvilken händelse utarrendering ej må ega rum; likasom före utarrenderingen böra undantagas bostadshus och visst jordområde äfvensom göras förbehåll om vissa naturaprestationer till boställshafvaren. Af samma anledning må arrendetiden ej öfverstiga tio år, utom i vissa undantagsfall, då den kan utsträckas till högst tjugu år.

Pastoratet, som har intresse af att bostället hålles i god häfd, skall höras beträffande frågan, om utarrendering öfverhufvud må medgifvas.

I *alla parters* intresse skola arrendevilkoren pröfvas och fastställas af Konungens befallningshafvande och domkapitel.

I enlighet med dessa grunder har komitén utarbetat efterföljande förslag till förordning angående utarrendering af prester-

skapets med jordbruk förenade bostadsboställen, dervid komitén i tillämpliga delar följt förut åberopade nådiga skrifvelse till kammarkollegium angående utarrendering af presterskapets annex- och mensalhemman i Skåne, Halland och Blekinge den 12 november 1858¹⁾ samt nådiga kungörelsen angående förändrade grunder för förvaltningen af kronans jordbruksdomäner den 10 november 1882.²⁾

Innan komitén öfvergår till en redogörelse för de särskilda bestämmelserna i detta förslag, meddelar komitén å näst härefter följande sida en tabell, hvars uppgifter grundats på svar till komiténs frågeformulär n:o 2 (se inledningen till komiténs tabeller, serien A) i fråga om »arrende af boställe der detsamma i sin helhet eller till någon del är för boställshafvarens räkning utarrenderadt». Denna tabell utvisar antalet samtliga åt rikets presterskap, med undantag af biskoparna, under ecklesiastikåret 1896—97 upplåtna, med jordbruk förenade bostadsboställen, samt i hvilken mån dessa boställen brukades af indelningshafvarne sjelfva eller voro utarrenderade i sin helhet eller till någon del. I antalet utarrenderade boställen ingå icke blott de boställen, som af indelningshafvarne upplåtits på arrende åt en af dem sjelfva antagen arrendator, utan äfven de boställen, hvilka med Kongl. Maj:ts tillstånd blifvit i författningens ordning utarrenderade. Dessa senare boställen kunna dock med allt skäl antagas utgöra ett försvinnande fåtal.

Den stora omfattning, i hvilken indelningshafvarne genom enskilda aftal, gällande allenast för deras tjänstetid, utarrenderat sina boställen — såsom af tabellen framgår mer än hälften af dem —, synes komitén utgöra ett mycket talande skäl för vigten af att främja en lagstiftning, som åsyftar att bereda presterskapet de förmåner af högre arrendeavgifter och bostäl- lenas bättre skötsel, som måste blifva en följd af arrendatorns besittning af bostället under en längre, på förhand bestämd tid.

¹⁾ Benämnes i det efterföljande 1858 års skrifvelse.

²⁾ Benämnes i det efterföljande 1882 års kungörelse.

T a b e l l

utvisande dels antalet samtliga åt kyrkoherdar, komministrar, kapellpredikanter och pastoratsadjunkter samt åt en klockareprest och en sockenadjunkt under ecklesiastikåret 1896—97 upplättna, med jordbruk förenade bostadsboställen, dels den omfattning i hvilken de brukades af indelningshafvarne sjelfva eller voro utarrenderade.

18

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
S t i f t .	Antal boställen, upplättna åt		Antal åt kyrkoherdar upplättna boställen, som			Antal åt komministrar m. fl. upplättna boställen, som			I procent af de åt kyrkoherdarne upplättna boställen utgjorde			I procent af de åt komministrarne m. fl. upplättna boställen utgjorde			I procent af de åt samtliga kyrkoherdar och komministrar m. fl. upplättna boställen utgjorde		
	kyrkoherdar.	komministrar m. fl.	brukades af indelningshafvarne sjelfva.	voro utarrenderade		brukades af indelningshafvarne sjelfva.	voro utarrenderade		de som brukades af indelningshafvarne sjelfva.	de som voro utarrenderade		de som brukades af indelningshafvarne sjelfva.	de som voro utarrenderade		de som brukades af indelningshafvarne sjelfva.	de som voro utarrenderade	
	Styck.	Styck.	Styck.	Styck.	Styck.	Styck.	Styck.	Styck.	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Uppsala . . .	163	98	39	116	8	29	69	—	23·93	71·16	4·91	29·59	70·41	—	26·05	70·88	3·07
Linköpings . .	141	97	36	103	2	31	66	—	25·53	73·05	1·42	31·96	68·04	—	28·15	71·01	0·84
Skara	117	109	43	71	3	58	50	1	36·75	60·68	2·57	53·21	45·87	0·92	44·69	53·54	1·77
Strengnäs . . .	101	69	42	58	1	30	39	—	41·58	57·43	0·99	43·48	56·52	—	42·35	57·06	0·59
Vesterås . . .	96	57	40	51	5	29	28	—	41·67	53·12	5·21	50·88	49·12	—	45·10	51·63	3·27
Vexjö	94	96	49	44	1	59	36	1	52·13	46·81	1·06	61·46	37·50	1·04	56·84	42·11	1·05
Lunds	221	13	49	162	10	8	5	—	22·17	73·30	4·53	61·54	38·46	—	24·36	71·37	4·27
Göteborgs . . .	94	60	43	49	2	44	15	1	45·74	52·13	2·13	73·33	25·00	1·67	56·49	41·56	1·95
Kalmar	43	32	26	16	1	26	5	1	60·47	37·21	2·32	81·25	15·63	3·12	69·33	28·00	2·67
Karlstads . . .	56	67	22	32	2	52	14	1	39·29	57·14	3·57	77·61	20·90	1·49	60·16	37·40	2·44
Hernösands . .	115	69	85	28	2	57	10	2	73·91	24·35	1·74	82·61	14·49	2·90	77·18	20·65	2·17
Visby	58	4	37	20	1	2	2	—	63·79	34·48	1·73	50·00	50·00	—	62·91	35·48	1·61
Summa	1,299	771	511	750	38	425	339	7	39·34	57·74	2·92	55·12	43·97	0·91	45·22	52·61	2·17

Förslag

till

Förordning angående utarrendering af presterskapets med jordbruk förenade bostadsboställen.

§ 1.

Presterskapets med jordbruk förenade bostadsboställen må kunna upplåtas på arrende utan inskränkning till boställshafvarens besittningstid. Utarrenderingen kan afse vare sig bostället i dess helhet, med de i § 6 angifna undantag, eller viss del deraf.

§ 2.

Boställhafvares ansökning om tillstånd till sådan utarrendering göres hos vederbörande domkapitel, som, efter kontraktsprostens och pastoratets hörande, derom meddelar beslut.

§ 3.

Afser ansökningen utarrendering under en tid af högst tio år, må tillstånd dertill af domkapitlet ej vägras, såvida icke utarrenderingen kan visas medföra väsentliga olägenheter för boställets innehafvare i afseende å hans tjensteutföring eller personliga ställning.

§ 4.

Domkapitlet ege ock, der särskilda omständigheter, såsom det till utarrendering afsedda områdets afskilda läge eller ifrågasatta större nybyggnads- eller nyodlingsföretag, dertill föranleda, medgifva arrendetidens utsträckning till högst tjugu år.

§ 5.

Finner domkapitlet, att utarrendering må ega rum, åligger det kontraktsposten, efter anmälan af boställshafvaren, att i samråd med denne och en af kontraktets prester uppgöra förslag till kontrakt, innefattande den arrendeavgift, emot hvilken bostället eller del deraf kan med afseende å förhållandena i orten och boställets afkastning anses skäligen böra upplåtas, äfvensom öfriga arrendevilkor.

Der utöfver den naturaprestation, hvarom stadgas i § 7 första stycket mom. 1, arrendeavgift för bostället kan betingas, skall denna utsättas i viss penningesumma, men kan bestämmas till utgörande så väl i penningar som i naturapersedlar enligt de grunder, hvarom i kontraktet eller eljest aftal träffas.

Förslaget till arrendekontrakt öfverlemnas af boställshafvaren för pröfning till Konungens befallningshafvande och domkapitlet, som ega att detsamma fastställa eller deri göra de jemkningar, hvartill omständigheterna föranleda.

§ 6.

Vid uppgörande af arrendekontrakt skall iakttagas, att bostad med nödiga ekonomi- och uthus samt trädgård eller, der sådan icke finnes, planteringsland för hushållets behof varda för boställshafvarens räkning från utarrendering undantagna; och skall dervid tillika bestämmas, hvilka hus å bostället förbehållas boställshafvaren och hvilka öfverlemnas till arrendatorns begagnande.

Varda till arrendatorn öfverlemnade hus, hvilka boställshafvaren, utöfver hvad bostället tarfvar, för sin beqvämlighet innehafver, skall, med tillbörlig hänsyn till hvad i byggningsbalken kapitlet 26 § 2 om boställshafvares rätt till dessa hus stadgas, värdet å desamma jemväl angifvas.

§ 7.

Är fråga om utarrendering af boställe i dess helhet, med de i § 6 angifna undantag, skall i arrendekontraktet göras förbehåll derom,

1) att arrendatorn skall utan särskild ersättning antingen verkställa nödig embetsskjuts, till den omfattning, som i kontraktet närmare bestämmes, eller, om boställshafvaren önskar själf hålla hästar, bereda dessa stallrum och foder;

2) att arrendatorn skall, der bostället lemnar tillgång till bränsle, på anmodan mot bestämd ersättning hugga, framföra och bereda hvad deraf till boställshafvarens husbehof erfordras; samt

3) att arrendatorn skall på anmodan till bestämdt pris tillhandahålla söt oskummad mjölk dagligen för boställshafvarens hushåll.

Äfvenså bör arrendatorn tillförbindas att föra ett skickligt och anständigt lefverne samt gent emot boställshafvaren visa tillbörlig hänsyn.

Afser utarrenderingen allenast en mindre del af bostället, ankomme på Konungens befallningshafvandes och domkapitlets pröfning, huruvida någon eller några af dessa bestämmelser böra i kontraktet intagas.

§ 8.

Derest arrendator skall utföra nyodling eller sådan nybyggnad, som ej enligt lag åligger boställshafvaren, skall sådan skyldighet i arrendekontraktet noggrant bestämmas.

§ 9.

Sedan arrendevilkoren blifvit fastställda, utsättes genom en af Konungens befallningshafvande minst en månad före auktionsdagen utfärdad kungörelse auktion att hållas samtidigt inför Konungens befallningshafvande och å plats i orten, som af Konungens befallningshafvande bestämmes, inför vederbörande kronobetjent. Kungörelsen, som skall innehålla egendomsbeskrifning, underrättelse om arrendevilkoren och det arrendevärde, Konungens befallningshafvande och domkapitlet ansett bostället böra betinga, samt öfriga nödiga anvisningar, skall införas dels i länskungörelserna, för att uppläsas i kontraktets eller närgränsande socknars kyrkor, dels i den eller dem af ortens tidningar, som Konungens befallningshafvande bestämmer.

§ 10.

Före auktionen må till Konungens befallningshafvande ingifvas skriftliga förseglade anbud, hvilka öppnas, sedan det muntliga utropet blifvit med klubbslag afslutadt. Efter auktionens förrättande öfversändas de skriftliga anbuden jemte vid auktionen förda protokoll och öfriga handlingar till domkapitlet för infordrande af boställshafvarens yttrande öfver anbuden; och ega derefter Konungens befallningshafvande och domkapitlet antaga arrendator, med fästadt afseende såväl å de afgifna anbuden och erbjuden säkerhet som å arrendatorns personliga lämplighet.

Är antagligt anbud, motsvarande minst det åsatta arrendevärdet, icke afgifvet, bör arrendet å ny auktion utbjudas. Erhålles icke heller dervid anbud, som, enligt nyssberörda grunder, finnes böra antagas, vare frågan om boställets utarrendering för den gången förfallen.

Ej må någon klaga öfver, att hans anbud ej antagits.

§ 11.

Vill boställshafvare återkalla sin ansökning, vare han dertill berättigad, såvida anmälan göres hos Konungens befallningshafvande senast åtta dagar efter det han af beslutet om arrendators antagande erhållit del; men vare emellertid pligtig att ersätta de kostnader, som ansökningen vällat vederbörande myndigheter.

§ 12.

Såsom säkerhet för fullgörande af arrendevilkoren bör för en tid af minst fem år, derest arrende skall så länge fortfara, vara stäld borgen af två personer, de der borga en för begge och begge för en såsom för egen skuld, och hvilkas vederhäftighet är af Konungens befallningshafvande, domare eller kronofogde styrkt.

Minst ett år före utgången af den tid, för hvilken borgen blifvit stäld, skall ny borgen, så beskaffad som ofvan sägs, aflemnas till Konungens befallningshafvande, som pröfvar dess giltighet och, derest ingen anmärkning förekommer, öfverlemnar

densamma till domkapitlet; hvarförutom arrendator åligger att, om någon af löftesmännen dör eller Konungens befallningshafvande finner löftesman icke vidare kunna för vederhäftig anses, inom tre månader efter erhållet föreläggande ny vederhäftig borggen anskaffa.

§ 13.

Med antagen arrendator upprättas kontrakt i två exemplar, som undertecknas af Konungens befallningshafvande, domkapitlet och arrendatorn, och af hvilka det ena jemte borgensförbindelserna förvaras af domkapitlet och det andra öfverlemnas till arrendatorn; skolandet derjemte bestyrkta afskrifter af kontrakt och borgensförbindelser tillställas kontraktsprosten och boställshafvaren, hvilken senare det åligger tillse, att borgensförbindelsens förnyelse i behörig tid verkställas.

§ 14.

Öfverlåtelse af arrende må kunna ske endast med Konungens befallningshafvandes och domkapitlets medgifvande samt sedan boställshafvaren och kontraktsprosten blifvit hörde.

§ 15.

Af boställets skog eger arrendatorn bekomma endast hvad som erfordras för gårdens behof, att uttagas efter anvisning af boställshafvaren, såvida boställets skogstillgång och fastställd skogshushållningsplan sådant medgifva; dock först sedan boställshafvarens eget behof af skogsfång blifvit tillgodosedt.

§ 16.

I fråga om de till arrendatorns begagnande öfverlemnade hus, hvilka för bostället tarvas, skall den boställshafvaren åliggande nybyggnads- och underhållsskyldighet fullgöras af arrendatorn.

§ 17.

För de till arrendatorns begagnande öfverlemnade hus, om hvilka förmåles i andra stycket af § 6, skall, utöfver den betingade arrendesumman, af arrendatorn erläggas en i enlighet med samma paragraf bestämd lösen på sätt mellan honom och boställshafvaren öfverenskommes; och eger arrendatorn derefter att utan inskränkning till boställshafvarens besittningstid husen innehafva med den rätt och skyldighet, som boställshafvaren tillkom.

§ 18.

Arrendatorn åligger att för boställshafvarens räkning ombesörja och utan afdrag å arrendesumman bekosta brandförsäkring för de hus, som till honom öfverlemnats, till deras fulla, i behörig ordning uppskattade värde äfvensom att sådan försäkring vidmagthålla, öfver fullgörande hvaraf bevis skall ingifvas till domkapitlet, som genom försäkringsbrevet berättigas att brandskadeersättningen uppbära. Af domkapitlet uppburen brandskadeersättning ege arrendator att, emot borgen eller annan af domkapitlet godkänd säkerhet, förskottsvis uttaga till bekostande af den nybyggnad hvarom vid laga syn förordnas.

Arrendator, som försummar sin skyldighet att brandförsäkra, svare sjelf för brandskada samt bygge nytt upp för hvad som brunnit.

§ 19.

Arrendatorn skall väl häfda och i god växtkraft hålla boställets åker och äng, nödiga diken gräfva och vidmagthålla samt hagmarker rödja och vårda.

Torfmosse skall ändamålsenligt begagnas.

§ 20.

Arrendatorn är skyldig uppföra och underhålla all den stängsel, som i det arrenderade området gräns mot annan egendom efter lag bör finnas.

§ 21.

För alla det arrenderade bostället åliggande utskylder och besvär, fastighetsbevilning och väghållningsskyldighet deri inbegripna, ansvare arrendatorn utan afkortning å arrendeafgiften.

§ 22.

Underlåter arrendator att inom föreskrifven tid erlægga arrendeafgiften eller att iakttaga sina skyldigheter i afseende å säkerheten för arrendevilkorens fullgörande, vare arrende-rätten förverkad och arrendatorn skyldig, om Konungens befallningshafvande, domkapitlet eller boställshafvaren så fordrar, att bostället vid nästa fardag afträda

Åsidosätter arrendator i öfrigt de på grund af arrende-kontraktet honom åliggande skyldigheter, eller öfverträder han i detsamma honom medgifna rättigheter, hafve ock förverkat arrenderätten och afträde, derest Konungens befallningshafvande, domkapitlet eller boställshafvaren så yrkar och sedan laga domstol derom meddelat beslut, bostället nästa fardag.

§ 23.

Å utarrenderadt boställe skall hållas af- och tillträdessyn, som verkställles af domare och nämnd, och för hvilken kostnaden gäldas af arrendatorn.

§ 24.

Önskar boställshafvare, som sjelf uppgjort kontrakt med arrendator om öfvertagande af bostället eller del deraf på arrende under högst tio år, att kontraktet skall vara för efterträdaren i tjensten bindande, göra ansökning om tillstånd till utarrenderingen hos vederbörande domkapitel, som förfar på sätt i § 2 sägs.

Bifalles ansökningen, åligger det kontraktsprosten, efter anmälan af boställshafvaren, som företer det upprättade arrende-kontraktet, att i samråd med en af kontraktets prester yttra sig öfver detsamma; hvarefter Konungens befallningshafvande och domkapitlet hafva att pröfva, huruvida de i denna förordning med afseende å bevarandet af efterträdarens rätt och bästa gifna föreskrifter finnas vara i kontraktet behörigen iakttagna, samt huruvida arrendeafgiften kan anses vara rätt afvägd och tillräcklig säkerhet för kontraktets fullgörande finnes.

Är i angifna hänseenden ej något att anmärka, varde kontraktet af Konungens befallningshafvande och domkapitlet god-

känt; och vare då kontraktet lika gilt, som om det blifvit af Konungens befallningshafvande och domkapitlet afslutadt.

§ 25.

Öfver vederbörande myndigheters beslut rörande de i §§ 2, 5, 14 och 24 omförmälda frågor eger boställshafvare rätt att anföra besvär hos kongl. kammarkollegium.

§ 26.

Denna förordning träder i kraft den

Förslag har varit inom komitén framställt, att förevarande författning skulle benämnas icke *förordning* utan *lag*, och har såsom skäl därför anförts, att en lagstiftning i detta ämne fordrade riksdagens medverkan i enlighet med § 87 i regeringsformen och kyrkomötets bifall enligt § 114 i samma grundlag. Komitén, som icke anser det tillhöra sin uppgift att ingå i pröfning af en sådan statsrättslig fråga, har så mycket mindre funnit skäl att frångå den för dylika författningar hittills öfliga benämningen *förordning*, som denna benämning icke varit förbehållen allenast åt sådana författningar, som utfärdats på grund af Konungens ekonomiska lagstiftningsrätt, och således ej utesluter ärendets behandling enligt §§ 87 och 114 i regeringsformen.

§ 1.

De boställen, som afses i föreliggande förslag, äro, såsom förslaget rubrik äfven angifver, endast sådana, som upplåtits åt *presternskapet*. Förslaget omfattar alltså icke ecklesiastiska boställen i vidsträckt bemärkelse, under hvilken benämning ju böra inbegripas äfven boställen, som äro anslagna åt klockare, orgelnister och folkskollärare med flera till ecklesiastikstaten hörande tjänstemän.

Deremot åsyftas med förslaget bestämmelser boställen, som äro upplåtna åt *alla de olika tjänstegraderna* inom presternskapet, åt biskopar såväl som åt kyrkoherdar, komministrar, kapellpredikanter och pastoratsadjunkter, likasom ingen åtskilnad göres mellan boställena, ehvad de äro belägna å *landsbygd* eller inom *stadsområde*.

Men icke presternskapets alla boställen utgöra föremål för förslaget, endast *bostadsboställena*, d. v. s. sådana boställen som

enligt § 4 i 1862 års förordning »afses att af löntagare bebos och brukas». De boställen, som äro afsedda endast att lemna bidrag till prestens aflöning — de så kallade löningsboställena —, skola nemligen utarrenderas enligt särskildt derom meddelade föreskrifter uti nådiga skrifvelsen den 11 juli 1862 angående utarrendering af presterskapet anslagen jord, som icke utan olägenhet kan i förening med bostadsboställe brukas, jemförd med 1858 års skrifvelse.

Utöfver boställets egenskap af bostadsboställe fordras slutligen, enligt förslaget, att bostället skall vara *förenadt med jordbruk*. Hvad som menas med ett sådant boställe torde icke i allmänna ordalag kunna fullt nöjaktigt angifvas. Bostadsboställe, som saknar all jord, utom den tomt hvarå husen äro uppförda, eller hvilket, utom tomten, omfattar endast trädgård, kryddland eller annat dylikt mindre jordområde, hör naturligtvis ej hit. Deremot synes det ingalunda kunna fordras, att till ett jordbruksboställe skola finnas »så goda egor af åker, äng och betesmark, att, med begagnande af tillgängliga odlingslägenheter, ett hushåll af minst tre arbetsföra personer må kunna af egornas behållna afkastning underhållas», eller att ängen och betesmarken ovilkorligen skola vara »af den vidd och godhet, att, med tillhjälp af halmfodret från åkern och löftägt, en häst eller ett par dragoxar, två eller tre kor och fem eller sex får eller getter deraf kunna vinter- och sommarfödas» — förmåner, som enligt kongl. förordningen angående grunderna och villkoren för hemmansklyfning och jordafsöndring den 6 augusti 1864 erfordrades för besutenhet. Öfverhufvud torde det vara likgiltigt, om arrendatorn kan ensamt af boställets afkastning påräkna sin bergning eller icke. Derför medgifver också förslaget, att boställe må utarrenderas allenast till en del, utan att tillika uppställa fordran, att denna del skall medföra besutenhet. Förslaget tager dervid hänsyn endast till den större fördelen för boställshafvaren att utarrendera blott en del af egoområdet.

Icke heller torde utarrenderingen böra göras beroende af, att vid bostället finnas alla de hus, som vanligen anses erforderliga för skötandet af ett jordbruk — och af hvilka en del ofta saknas vid åtskilliga med jordbruk förenade bostadsboställen i stad —, då ju ett mindre jordbruk bör kunna med fördel bedrivas, äfven der utrustningen i berörda hänseende är något bristfällig.

Beträffande de presterskapets bostadsboställen, som äro förenade med jordbruk af större eller mindre omfattning samt försedda med flera eller färre hus för jordbrukets skötsel, vill förslaget införa den nyheten, att till dessa boställen hörande jord äfvensom för jordens brukande erforderliga hus, vare sig laga hus eller så kallade öfverloppshus, skola kunna *utarrenderas för en tid, som ej med nödvändighet skall vara inskränkt till viss indelningshafvares besittningstid*, såsom hittills varit förhållandet, der icke Kongl. Maj:t annorlunda medgifvit. I hvilken mån arrendetiden eljest ansetts böra vara begränsad, framgår af det följande (§§ 3, 4 och 24).

§ 2.

Initiativet till utarrenderingen torde ej böra tillkomma någon annan än *boställshafvaren*. Enligt Kongl. Maj:ts proposition till 1859—60 årens riksdag skulle, såsom inledningen utvisar, frågan om utarrendering af den del af boställe, som återstode, sedan tillräcklig lägenhet afsöndrats för löntagarens räkning, väckas af domkapitlet. Det skulle således bero af domkapitlet att pröfva, huruvida — af ekonomiska skäl eller ur församlingsvårdens synpunkt eller möjligen af andra hänsyn — indelningshafvare borde skiljas från skötseln af sitt boställe. Komitén ifrågasätter icke, att en sådan pröfningsrätt må öfverlemnas åt domkapitlet, utan vill åt boställshafvaren förbehålla att afgöra, huruvida omständigheterna medgifva honom att sjelf bruka sitt boställe eller om han bör öfverlemna det åt arrendator.

Finner boställshafvare, att han af någon anledning bör afstå från det med hans boställe förenade jordbruk, må det likväl ej ankomma på honom ensam, om bostället verkligen skall upplåtas å arrende under en tid, som kan öfverskrida hans egen besittningstid. Ty då jemväl efterträdarens rätt beröres af en dylik längre tids utarrendering, är det af vigt, att *frågan om tillstånd dertill pröfvas af offentlig myndighet*, som, oberörd af enskilda intressen och tycken, kan från mera allmänna synpunkter bedöma, huruvida, utan men för embetsförvaltningen och utan obehag af rent personlig art för efterträdaren, bostället må kunna öfverlemnas till brukande af en arrendator.

Den myndighet, som skall afgöra, huruvida utarrendering öfverhufvud må ega rum, bör, enligt komiténs förmenande, vara

domkapitlet. Med sin allmänna kännedom beträffande de inom stiftets olika delar rådande särskilda förhållanden, skulle domkapitlet, efter inhemtade ytterligare upplysningar, vara i tillfälle att öfverväga alla de omständigheter, som i ett visst fall tala för eller emot boställes utarrendering, och, när denna befaras medföra olägenheter, kunna förhindra densamma.

Domkapitlet bör naturligtvis före ärendets afgörande inhemta yttrande af prosten i det kontrakt boställshafvaren tillhör, emedan prosten är bäst i tillfälle att meddela de upplysningar, som för pröfningen äro erforderliga. Församlingens eller de till ett pastorat hörande flera församlingars yttrande torde äfven böra infordras, då det icke kan vara för pastoratet likgiltigt, huru prestbostället, som utgör en lönetillgång för dess själasörjare, varder för längre tid disponerad, och det hittills i allmänhet varit sed att öfver boställshafvares ansökning hos Kongl. Maj:t om rätt att på viss, i allmänhet tjugu års, tid utarrendera boställe låta höra vederbörande församling.

Boställshafvare, som önskar utarrendera sitt boställe, har alltså att söka tillstånd dertill hos stiftets domkapitel samt afvakta denna myndighets beslut i ärendet. Af annan än indelningshafvare väckt fråga om boställes utarrendering lär icke böra upptagas till pröfning af domkapitlet.

§§ 3 och 4.

Den tid hvarunder boställe må utarrenderas skall, enligt förslaget, alltid vara på förhand bestämd till *visst antal år*.

För en utarrendering blott under boställshafvares *tjenstetid* äro särskilda bestämmelser naturligtvis ej erforderliga, enär utarrenderingen då sker endast på boställshafvarens ansvar och efterträdarens rätt derigenom icke beröres. Å andra sidan lär upplåtelse på *lifstidsstädja* ej böra medgifvas, med hänsyn till den obestämda tidslängden och det alltför stora intrång efterträdaren skulle nödgas lida af en dylik upplåtelse.

Flertalet af de indelningshafvare, som yttrat sig angående arrendetiden, hafva ansett, att denna borde bestämmas till tjugu år; men i ett icke ringa antal yttranden har lagts synnerlig vikt på arrendetidens inskränkning till tio år, enär derigenom olägenheterna för efterträdaren skulle blifva mindre afsevärda. Komitén håller ock före, att *i regeln tiden icke bör utsträckas*

utöfver tio år, innan någon erfarenhet föreligger, huru det nya systemet verkar. För den händelse önskan då mera allmänt uttalas om en arrendetid af tjugu år, lärers hänsyn tagas dertill och en förändring i nu föreslagna tidsbestämmelse medgifvas. I vanliga fall torde arrendatorn under en tioårig arrendeperiod blifva i tillfälle att erhålla godtgörelse för nedlagda mödor och kostnader.

Men *i vissa undantagsfall*, såsom då ett till utarrendering afsedt område är beläget på så långt afstånd från sjelfva prestbostaden, att utarrenderingen deraf kan förväntas icke medföra något som helst personligt obehag för efterträdaren, eller då behof förefinnes af mer omfattande nyodlingar eller nybyggnad å bostället, men arrendatorn icke kan antagas vara benägen att underkasta sig de dermed förenade kostnader, derest icke så lång besittningstid varder honom tillförsäkrad, att han derunder må kunna få kostnaderna återgåldade och tillika draga skälig vinst af de gjorda förbättringarna — i sådana fall bör, enligt komiténs åsigt, *möjlighet finnas för arrendetidens utsträckning till tjugu år*.

I enlighet härmed har komitén i § 3 föreslagit, att, derest boställshafvares ansökning om utarrendering afser en tid af högst tio år, det sökta tillståndet *ej må vägras*, såvida icke utarrenderingen kan *visas* medföra väsentliga olägenheter för boställets innehafvare i afseende å hans tjensteutöfning eller personliga ställning. Domkapitlet kan alltså icke för ett afslag förebära mer eller mindre lösa antaganden, utan måste uppgifva sådana faktiska omständigheter, som otvetydigt ådagalägga, att de befarade olägenheterna icke, i händelse af utarrendering, skola uteblifva.

Föreligger åter något sådant undantagsfall, som ofvan blifvit antydt, är boställshafvaren visserligen icke berättigad att få bostället utarrenderadt på längre tid än tio år, men domkapitlet kan enligt § 4 *tillåta* utarrendering på längre tid, allt efter de särskilda omständigheterna till och med tjugu år.

Vid meddelande af tillstånd till utarrendering måste emellertid iakttagas, att genom lagen angående tiden för nyttjanderättsaftals bestånd den 25 april 1889 tiden för aftal om nyttjanderätt till hus eller tomt i stad eller till del deraf så ock till jord som till hus eller tomt hörer är begränsad till tio år. Viss till presterskapets *bostadsboställen i städerna* hörande jord

kan följaktligen icke under några förhållanden utarrenderas på längre tid än tio år. Åtminstone afser icke förslaget att göra ändring i anförda tidsbestämmelse.

§ 5.

Sedan domkapitlet meddelat beslut angående det af boställshafvare sökta tillstånd till utarrendering af bostället och funnit, att den må ega rum, har boställshafvaren — såvida han fullföljer sin afsigt — att för den åtgärd, som derefter först ifrågakommer, nemligen *uppgörande af förslag till arrendekontrakt*, anmäla ärendet hos vederbörande kontraktsprost.

Det har med afseende å efterträdarens rätt synts komitén lämpligast, att denna förrättning uppdrages åt *kontraktsprosten* såsom den ledande och i hufvudsak beslutande personligheten. Derigenom torde åt utarrenderingen redan från början förlänas karakteren af offentlig förrättning, vid hvilken det gäller att tillvarataga ej blott den tillfällige boställshafvarens, utan äfven hans efterträdarens rätt. Kontraktsprosten lär dock icke böra vara ensam om förslagets uppgörande, utan inflytande dervid inrymmas åt boställshafvaren och en af kontraktets prester. Denne senare bör af kontraktsprosten utväljas med hänsyn till såväl den kännedom han kan antagas hafva om bostället som hans erfarenhet i landtbruk.

Vid uppgörande af förslaget till arrendekontrakt hafva förrättningsmännen i främsta rummet att tillse, det sådana föreskrifter, som innehålla de *allmänna förutsättningar*, under hvilka utarrendering öfverhufvud må komma till stånd, varda iakttagna. Dessa föreskrifter, meddelade i §§ 6 och 7 af komiténs förslag, afse, dels att från utarrendering skola för boställshafvarens räkning undantagas vissa hus och ett mindre jordområde, dels att arrendatorn skall till boställshafvaren utgöra en del naturaprestationer, dels ock att boställshafvaren skall, derest föreskrifter kunna i sådant afseende något åtgöra, skyddas för obehag af personlig art från arrendatorns sida.

Härutöfver måste naturligtvis kontraktet upptaga bestämmelser om arrendeafgiften och tiden för dess erläggande; der nyodling eller sådan nybyggnad, som ej afser laga hus, skall utföras, böra beskaffenheten och omfattningen af dessa företag angifvas och, såvida till arrendatorn öfverlemnas hus, hvilka skola af

honom lösas, värdet af husen utsättas och föreskrift meddelas om sättet för erläggande af lösen o. s. v.

Slutligen och då vid hvarje boställe samt med afseende på hvarje boställshafvares behof och önskingar *särskilda omständigheter* äro att iakttaga, bör arrendekontraktet afpassas efter dessa vexlande förhållanden.

Deremot behöfva ej i kontraktet intagas sådana stadganden, som afse *arrendatorns allmänna rättigheter och skyldigheter* samt gälla i samma omfattning med afseende på alla ifrågavarande arrenden — nemligen stadgandena om arrendatorns begränsade rätt till skogens afkastning, hans byggnads- och underhållsskyldighet vid de laga husen och förpligtelser med afseende å jordens häfd, stängselskyldighet m. m. —, enär dessa stadganden lända till efterrättelse, äfven om de icke återgifvas i kontraktet.

Efter det förrättningsmännen, i enlighet med angifna grunder, uppgjort förslag till arrendekontrakt, skall detsamma af boställshafvaren, derest han icke låter frågan om utarrendering förfalla, underställas *pröfning af Konungens befallningshafvande och domkapitlet*. Vid denna pröfning äro nämnda myndigheter icke på det sätt bundna af det upprättade förslaget, att detta måste afslås, om det icke kan till alla delar fastställas, utan de ega deri göra sådana *jemkningar*, hvartill omständigheterna föranleda. Af största vikt vid ifrågavarande pröfning är, att noggrann tillsyn egnas derät, att de allmänna förbehåll vid utarrenderingen, som omförmålas i §§ 6 och 7, och med hvilka särskildt efterträdarens rätt skolat skyddas, blifva iakttagna.

Enligt den i § 7 första stycket mom. 1 meddelade bestämmelse skall arrendatorn alltid åt boställshafvaren verkställa embetsskjuts eller hålla hans hästar med stallrum och foder, och då denna tjenstbarhet skall fullgöras utan ersättning, måste således arrendet till en del utgå i denna naturaprestation. I alla de fall, då bostället, utöfver denna prestation jemte skatter, onera och byggnadsskyldighet, kan betinga ytterligare någon förmån, bör åter denna fastställas såsom arrendeafgift i penningar. För statsdomänerna har det alltsedan nådiga brefvet af den 14 januari 1871 varit stadgadt, att arrendet skall bestämmas i penningar; och för sådan utarrendering, som här är i fråga, har denna regel en synnerlig vikt. Vid arrendeaftal, som afse allenast *en* boställshafvares tjenstetid, är det likgiltigt, huruvida arrendeförmånerna helt eller delvis fastställas i penningar eller

i naturaprestationer; det får då bero å den utarrenderande boställshafvarens uppskattning af sina egna behof, huruvida legan för jorden skall bestå uti allehanda naturapersedlar och tjänstbarheter: mjölk, smör, spannmål eller potatis, vedhuggning, qvarnkörslor, snöskottning, trädgårdsskötsel eller dylikt. Men sådana kontraktsbestämmelser böra icke af den ene boställshafvaren få göras bindande för en eller flera efterträdare, hvilka hvar efter sina tycken och familjebehof kunna hafva mycket olika anspråk på och gagn af dylika tjänstbarheter och naturapersedlar. Komitén har också i § 7 första stycket mom. 2 och 3, hvarest stadgas om förbehåll af vedforsling och mjölkleverans åt boställshafvarne, uttryckligen förbehållit åt hvarje boställshafvare full frihet att bestämma, huruvida och i hvilken utsträckning han vill begagna sig af sådana arrendatorns tjänstbarheter. Det är klart, att samma regel bör gälla äfven för alla andra tjänstbarheter och naturapersedlar, allenast med undantag för de ofvannämnda, embetsskjuts eller hästhållning liksom onera och byggnadsskyldighet, hvilka äro med bostället och tjensten oundgängligen förbundna.

Men det är tydligt, att om i kontraktet naturaprestationer af hvarjehanda slag blefve fastställda *såsom arrendeavgift*, skulle denna boställshafvarens frihet försvinna; ty om han då ville afsäga sig den ena eller andra af de stadgade prestationerna såsom öfverflödigt eller otillfredsställande, ginge han förlustig motsvarande andel af arrendet — så vida icke tillika vore i arrendekontraktet bestämdt, huru och efter hvilket värde naturaprestationerna i dylikt fall skulle af något annat ersättas. Men det är just en sådan bestämmelse, som enklast och lättfattligast gifves derigenom, att hela den del af arrendet, som ej *måste* vara naturaprestation, varder *utsatt* såsom *avgift i penningar*, d. v. s. i den allmängiltigaste värdemätaren.

Deraf förhindras icke i någon mån arrendets *utgörande* i allehanda naturapersedlar och tjänstbarheter, enligt prisbestämmelser som i kontraktet eller eljest varda fastställda. Det är också sannolikt, att man i många fall vid sjelfva arrendeuppgörelsen kommer att utgå från en beräkning af vissa tjänstbarheters och naturapersedlars utgörande. I synnerhet i orter med ringa afsättning torde arrendespekulanter ofta finnas benägna att i arrende bjuda rätt afsevärda naturaprestationer, hvilka de uppskatta till ringa värde, men deremot visa sig yt-

terst obenägna att bjuda en skälig penningeafgift. Men sedan i dylika fall aftal träffats om vissa naturaprestationers utgörande, skall det naturligtvis alltid för desamma kunna bestämmas något, om än så ringa, penningevärde, det vill säga det belopp som arrendatorn skall erlägga i penningar, ifall prestationen icke blifver af boställshafvaren utfordrad; och sedan detta värde funnits, kommer det att utsättas såsom *afgift i penningar*. Alldeles samma pris å prestationen bestämmes derefter i kontraktet, att af boställshafvaren erläggas till arrendatorn, så länge prestationen utgöres; och efter denna grund får sedan afräkning ske vid arrendeliqviden.

§ 6.

Första villkoret för utarrendering af boställe under tid, som kan öferskrida den utarrenderande boställshafvarens tjänstetid, är naturligtvis, att de *hus och lägenheter, som äro oundgängligen nödiga till bostad och ekonomibyggnader för hvarje tjensteinnehafvare, varda från arrendet undantagna*. Då behovet härutinnan vexlar efter landssed, hafva dessa hus icke kunnat uppräknas, men myndigheterna, som pröfva arrendeförslaget, skola tillse, att efterträdarens behof härutinnan varda vederbörligen tillgodosedda, så att icke byggnader, hvilka för efterträdarens tjensteutföring och personliga sjelfständighet äro behöfliga, varda upplåtna åt arrendatorn. Huru stort utrymme till *gårdspan, trädgård eller planteringsland* behöfver från utarrenderingen undantagas, lärer ock få bero på myndigheternas pröfning; af de till komitén ingångna svar framgår, att uppfattningen härutinnan är mycket vexlande efter olika orter. Iakttagas dessa bestämmelser, äro myndigheterna icke befogade att förhindra utarrendering af bostället i öfrigt; de kunna icke fordra som vilkor för utarrenderingen på viss tid, att för boställshafvarens räkning ovilkorligen skola undantagas betesland eller byggnader för kor eller hästar, ehuru naturligtvis den utarrenderande boställshafvaren är befogad att, om så kan anordnas, efter egen önskan på sådant sätt undantaga delar af bostället från arrendet.

Då arrendet skall utbjudas till täflan för spekulanter, är det af synnerlig vikt, att i kontraktsförslaget, som utgör grunden för auktionskungörelsen, är till spekulantersterrättelse så noga som möjligt angifvet, hvilka byggnader skola till arrendatorns begagnande och underhåll öfverlätas. Denna uppgift är nödig

så väl för spekulanternas upplysning som till förekommande af tvister. Byggnaderna kunna vara dels så kallade »laga hus», eller hus som »prestgård tarfvar», för hvilka nybyggnad och underhåll åligga antingen pastoratet eller boställshafvaren eller båda gemensamt, — derom underrättelse väl torde böra meddelas arrendespekulanterna, — och dels så kallade öfverloppshus, hvilka, enligt uttrycket i 26 kap. 2 § byggningsbalken, boställshafvaren, utöfver hvad prestgård tarfvar, »till sin beqvämlighet bygt». Om öfverloppshus förekomma bland dem, som enligt kontraktet skola till arrendators begagnande öfverlemnas, skall, enligt hvad § 17 i förslaget stadgar, arrendatorn för dem utgifva lösen till den utarrenderande boställshafvaren, så att denne till arrendatorn fullständigt afträder sina rättigheter till desamma. Men på det att hugade arrendespekulanter må på förhand veta, hvilka skyldigheter de härutinnan komma att ådraga sig, och på det att all anledning till tvist må undvikas, har det ansetts nödigt, att värdet å dessa till öfverlemnande åt arrendator afsedda öfverloppshus varder i kontraktsförslaget angifvet.

Dessa öfverloppshus tillhöra visserligen den boställshafvare, som löst eller uppfört desamma, men hans dispositionsrätt till dem är dock af lagens bestämmelser ganska begränsad, och de kunna, såsom tillgång betraktade, under vissa förhållanden vara temligen värdelösa. En efterträdande boställshafvare har nemligen enligt åberopade lagrum rätt att »dem behålla efter laga mätning»; först sedan efterträdaren afstått från denna inlösningsrätt, eger den afträdande boställshafvaren att bortföra sina öfverloppshus, men under förbehåll, »ifall timret dertill är taget af prestgårdsskog». att derför betalas »efter ty som synemän det pröfva». Ett öfverloppshus, som efterträdaren ej vill lösa och som är byggt af timmer från prestgårdsskogen, kan sålunda stundom befinnas hafva föga värde utöfver rifnings- och bortföringskostnaden. Dessa omständigheter böra naturligtvis tagas i noggrant öfvervägande vid hvarje värdesättning å dylika öfverloppshus; och det har ansetts nödigt att i denna paragraf införa en påminnelse derom.

§ 7.

Vid affattandet af bestämmelserna i denna paragraf har komitén, med särskild hänsyn till de af presterskapet uttalade önsknings, främst afsett att betrygga en efterträdande tjänste-

innehafvares rätt. Arrendekontraktet bör icke få innehålla sådana bestämmelser, som väl kunna vara lämpade efter den utarrenderande boställshafvarens personliga beqvämlighet, men som för en efterträdare, hvilken befinner sig i andra förhållanden, medföra olägenheter, menliga för tjensteutöfningen eller för hans personliga ställning.

Den för tjensteutöfningen viktigaste af dessa bestämmelser är den, som afser embets skjutsen. Genom innehavande af jordbruksboställe förfogar presten vanligen öfver häst eller hästar och är sålunda oberoende af andras hjälp för sin fortskaffning i embetsärenden. Detta oberoende bör en utarrenderande boställshafvare icke få beröfva sin efterträdare. Derför är i första stycket mom. 1 stadgadt, att arrendekontraktet alltid skall innehålla bestämmelse, att arrendator skall åt boställshafvare *verkställa embets skjuts eller underhålla hans hästar*. För denna embets skjuts, det vill säga skjuts till kyrka, skola, husförhör, sjuke m. m., har *icke heller förbehållits någon ersättning* åt arrendatorn, utan har man ansett, att densamma både kan och bör utgå såsom en naturaprestation. Det är möjligt, att det för boställshafvaren skulle kunna blifva ekonomiskt något förmånligare, om kostnaden för embets skjuts beräknades för hvarje resa; men komitén har ansett det vara nyttigare för embetsutöfningen, att presten icke i hvarje enskildt fall behöfver tänka på kostnaden för embets skjutsen, utan att denna kostnad af så väl boställshafvare som arrendator får i sin helhet beräknas vid arrendeafgiftens bestämmande. Det torde falla af sig sjelft, att vid kontraktsuppgörelsen, efter ortens sed och tjenstens kraf, närmare bestämmes såväl rörande de tillfällen, vid hvilka embets skjuts skall utgå, och antalet hästar, hvarmed den skall verkställas, som ock, derest i stället foder och stallrum skola beredas åt boställshafvarens egna hästar, huruvida denna skyldighet skall afse en, två eller flera hästar. Sker så, lär det icke möta svårighet för arrendatorn att på förhand någorlunda beräkna, huru många resor embets skjutsen för året kommer att taga i anspråk, d. v. s. huru många häst- och karldagsverken han för ändamålet skall hålla till tjensteinnehafvarens förfogande, eller huru stort utrymme och foderqvanitet som för hästhållet skall erfordras, samt deretter bestämma sitt arrendeandbud. Då naturaprestationen sålunda inskränkts till embets skjuts, är naturligtvis all annan skjuts

för tjensteinnehafvarens familj och enskilda affärsresor beroende af särskildt aftal mellan arrendator och boställshafvare.

Vidare har det syntts nödigt att för efterträdarens räkning göra förbehåll om två andra tjenstbarheter från arrendatorns sida, *leverans af mjölk för hushållet samt upphuggning, hemkörning och beredning af bränsle*. Men då dessa prestationer i verkligheten måste afpassas efter hvarje innehafvares hushållsbehof, då den ene innehafvaren med stor familj kan behöfva tio liter, en annan med liten familj blott tre liter mjölk om dagen och en tredje tjensteinnehafvare måhända alls icke vill taga sin mjölk hos arrendatorn; då den ene tjensteinnehafvaren, som afstår från att hafva dräng, nödvändigt behöfver arrendatorns hjälp för att hugga och hemforsla veden, men en annan tjensteinnehafvare, som föredrager att hållna egna hästar och egen dräng, både kan och bör låta denne dräng sköta vedforsling och vedhuggning, så är det klart, att bestämmelserna om dessa tjenstbarheter icke kunna eller böra i kontraktet så affattas, att den efterträdande tjensteinnehafvaren bindes af den utarrenderande tjensteinnehafvarens uppgörelser. I paragrafen har därför stadgats, att dessa naturaprestationer skola utgöras *på annodan*, d. v. s. om tjensteinnehafvaren så fordrar, och att de skola af denne *ersättas* med penningar. Arrendatorn skall således i kontraktet åtaga sig att, om så af tjensteinnehafvaren påfordras, utgöra dessa prestationer; och antagligen skall han se en förmån i utsigten till sådan afsättning af sina ladugårdsprodukter och sådan sysselsättning för dräng och hästar. Men denna förmån får dock icke tillförsäkras honom för hela arrendetiden, utan han skall derutinnan vara beroende af en tillträdande boställshafvares behof och önskan. Äfven detta förhållande får således af arrendatorn tagas i betraktande vid hans uppskattning af arrendeafgiften.

Det torde vidare vara klart, att en dylik naturaprestation icke kan ställas obegränsad; hvarje försigtig arrendator måste, åtminstone i fråga om mjölken, vara angelägen att bestämma en viss qvantitet, utöfver hvilken hans dagliga leveransskyldighet ej må sträckas, och det tillhör vederbörande myndigheter att tillse, huruvida med afseende å boställets ladugård och tjensteinnehafvarens möjliga behof denna qvantitet är rätt afmätt. Likaså är det både arrendatorns och tjensteinnehafvarens intresse, att värdet å den levererade mjölken i kontraktet varder utsatt på det för båda

parterna mest betryggande sätt, efter någon passande norm, vare sig så att priset pr viss qvantitet på förhand utsättes för hela kontraktstiden, eller så att det får bero på notering vid mejeri, eller å torg, eller bestämmas af gode män.

I de till komitén afgifna yttranden från presterskapet har yrkats, att hvarjehanda andra tjänstbarheter och naturapersedlar måtte varda i arrendekontrakten åt boställshafvarne förbehållna. Det är gifvet, att sådana förbehåll af de mest olika slag kunna af hvarje boställshafvare för egen del träffas, och komitén har under § 5 antydt, huru de skola förenas med bestämmelsen, att arrendeafgiften skall vara i penningar faststæld. Men de tjänstbarheter, som nämnas i mom. 1, 2 och 3 af § 7, första stycket, synas vara de enda, som äro så allmängiltiga, att de, till tryggande af efterträdarens rätt, bort stadgas som oeftergiftigt vilkor för hvarje ifrågakommande utarrendering på längre tid.

Med hänsyn till de yrkanden, som derom framstälts i många af presterskapets svar på komiténs frågor, hafva slutligen i andra stycket af § 5 införts föreskrifter om en kontraktsbestämmelse rörande arrendators lefverne och uppförande gentemot boställshafvaren. En sådan kontraktsbestämmelse lär visserligen icke ensam förekomma allt obehag, som en illvillig eller oskicklig arrendator kan vålla boställshafvare, i synnerhet om arrendators bostad ligger i prestgårdens omedelbara närhet; men det är dock antagligt, att tanken på den risk af arrendets förverkande, som *kan* vara förenad med ett oskickligt och otillbörligt uppförande, förekommer åtminstone sådana svårare förseelser, som domstol kan finna innebära ett kontraktsbrott.

De i § 7 angifna förbehåll måste endast då till alla delar iakttagas, när fråga är om utarrendering af boställe *i dess helhet*. Afser utarrenderingen blott en *mindre del* af bostället, t. ex. en aflägsen utjord, och behåller alltså indelningshafvaren under eget bruk största delen deraf, behöfver han icke i samma mån, som när hela bostället upplåtes till arrendator, vara beroende af denne, vare sig med afseende å naturaprestationer eller arrendatorns uppförande. Förslaget har därför öfverlåtitt åt Konungens befallningshafvande och domkapitlet att *pröfva*, huruvida i dylikt fall någon eller några af de i § 7 omhandlade bestämmelser skola i kontraktet intagas.

§ 8.

Såsom af § 4 framgår, har komitén ansett, att när afsevärda *nyodlings- eller nybyggnadsföretag* å ett boställe blifvit ifrågasatta, arrendetiden skulle kunna utsträckas till högst tjugu år, hvarvid tillika antagits, att denna nyodling eller nybyggnad skulle utföras af arrendatorn. Härvid har komitén icke afsett sådana förpligtelser med hänsyn till jordens häfd, som enligt lag åligga boställshafvaren och som skola af arrendatorn för boställshafvaren utföras (§ 19). Icke heller åsyftas härmed den boställshafvaren åliggande nybyggnads- och underhållsskyldighet å boställets laga hus, hvilken jemlikt § 16 alltid skall af arrendatorn öfvertagas. Den nybyggnad, som här ifrågasättes, afser i främsta rummet uppförande af arrendatorsbyggnad och dertill hörande ekonomibyggnader, der sådana ej äro såsom öfverlopps-hus å bostället befintliga och således måste anskaffas, för att boställshafvaren och arrendatorn må kunna hafva af hvarandra oberoende hushåll.

Boställshafvaren, som helt visst skulle för dessa företag få vidkännas vida större kostnad än arrendatorn, blefve genom en dylik anordning befriad från besväret och risken med nybyggnadens eller nyodlingens verkställande, under det att de åsyftade förbättringarna i allt fall kunde lämpas efter hans önsknings samt boställets särskilda beskaffenhet och behof. Men å andra sidan bör tillses, att den skyldighet till nybyggnad eller nyodling å bostället, som anses böra åligga arrendatorn, varder, såvidt möjligt är, *i alla afseenden bestämd*. Ty om arrendatorn icke eger närmare kännedom om de förpligtelser, han i angifna hänseendena i och med arrendet åtager sig, är det uppenbart, att han icke vågar bjuda så stor arrendeafgift, som när alla hans skyldigheter äro på förhand noggrant bestämda. All särskild nybyggnad eller nyodling, som af arrendatorn äskas, skall därför, i den mån sådant låter sig göra, till omfång och beskaffenhet tydligt angifvas.

Vid uppgörande af förslag till arrendekontrakt har boställshafvaren att påvisa, hvilka nybyggnads- eller nyodlingsföretag af honom anses erforderliga vid bostället. Kontraktsprosten och den prest som biträder vid sagda förrättning böra underkasta boställshafvarens förslag härutinnan en omsorgsfull granskning och pröfva, huruvida de föreslagna åtgärderna äro af verkligt

behof påkallade samt egnade att bidraga till egendomens bestånd och utveckling, eller om de förnämligast afse att tillfredsställa ett begär efter större bekvämlighet och trefnad. I senare fallet synas boställshafvarens förslag ej böra vinna understöd, då ju uppenbart är, att bekostandet af ifrågavarande företag skall medföra minskning i arrendeafgiften, en minskning som stundom kan blifva ganska afsevärd och inskränka efterträdarens förmåner.

Vare sig nybyggnads- och nyodlingsföretagen äro af större eller mindre omfattning, måste en ungefärlig beräkning af kostnaderna för dem göras. Med hänsyn till å ena sidan dessa kostnader och å andra sidan den fördel, arrendatorn kan under den tilltänkta arrendeperioden förväntas bereda sig af nybyggnaden eller nyodlingen, bör sedermera den för bostället eljest påräkneliga arrendeafgiften skäligen jemkas.

§§ 9 och 10.

Beträffande *sättet för utarrenderingen*, hvarom förestående paragrafer handla, har komiténs förslag icke fullständigt avslutit sig till vare sig 1858 års skrifvelse eller 1882 års kungörelse i denna del; dock står förslaget närmast sistberörda författning.

Särskildt har komitén upptagit det skriftliga *auktionssättet* vid sidan af det muntliga, hvilket senare är det enda 1858 års skrifvelse känner. Medgifvet genom ett kongl. bref af den 13 maj 1864, torde det skriftliga auktionssättet, likasåväl som stadgandet i nådiga kungörelsen den 17 december 1799 om arrendeauktioners förrättande samtidigt å två ställen — hos central myndighet och i orten —, hafva tillkommit för att förebygga sammansättningar och köpslagande mellan arrendespekulanter, hvarigenom arrendet nedtryckes. Dessutom kan tillfället att afgifva anbud skriftligt för mången medföra afsevärd tidsbesparing.

Deremot har komitén icke ansett sig kunna utan förbehåll godkänna grundsatsen om den *fria täflan* vid utarrenderingen. Denna grundsats synes hafva blifvit utan inskränkning tillämpad i 1858 års skrifvelse (§ 4); i 1882 års kungörelse (mom. 7:o) har den endast så tillvida modifierats, som der stadgats, att till arrendator skall antagas den högstbjudande, hvilken för sitt an-

bud stält godkänd säkerhet, der anmärkning mot hans frejd icke förekommit och han icke förverkat arrenderätt till kronoegendom under sådana omständigheter, att domänstyrelsen finner honom till arrendator olämplig. För en boställshafvare kan det emellertid icke vara likgiltigt, huru beskaffad den arrendator är, som han erhåller å sitt boställe. Komitén har därför ansett, att, vid sidan af det afgifna anbudet, jemväl borde komma i betraktande den bjudandes personliga egenskaper och ställning, t. ex. förutgången redbar verksamhet, god affärsställning, insigter i landthushållning samt andra dylika kvalifikationer. Om också den indelningshafvare, som på arrende upplåter ett boställe, af en eller annan anledning skulle åtnöjas med en mindre väl kvalificerad arrendator, är det dock, med hänsyn dertill att arrendekontraktet har bindande kraft jemväl mot efterträdaren i tjänsten, af vigt, att icke något eftergifves af fordringarna på arrendatorns *personliga lämplighet*.

Dessa äro de allmänna grunder, å hvilka komiténs förslag beträffande sättet för utarrenderingen hvilat.

I fråga om de *förberedande åtgärder*, som skola föregå antagandet af arrendator, — och med hvilka endast Konungens befallningshafvande har att taga befattning, under det att pröfningen af arrendeanduden tillkommer jemväl domkapitlet —, är hvad särskildt angår auktionskungörelsen att iakttaga, hurusom denna bör innehålla uppgift om det uppskattade arrendevärdet samt tillika upplysning om alla de förhållanden, som kunna verka till arrendeafgiftens höjande eller sänkande, såsom beskaffenheten af byggnader äfvensom af in- och utegor, afsättnings- och kommunikationsförhållanden m. m. samt, derest särskild, ej lagstadgad nybyggnad eller nyodling skall åläggas den blifvande arrendatorn, omfattningen och beskaffenheten deraf.

Auktionskungörelsen skall alltid införas i länskungörelserna. För öfrigt eger Konungens befallningshafvande bestämma, dels huruvida länskungörelserna i denna del skola uppläsas i hela kontraktets eller blott i de till bostället närbelägna församlingars kyrkor, dels ock i hvilken eller hvilka af ortstidningarna auktionskungörelsen skall intagas.

Sedan auktion hållits inför Konungens befallningshafvande och i orten, skola alla de handlingar, som afse utarrenderingen — nemligen förslaget till arrendekontrakt, protokollen öfver den

muntliga auktionen, inkomna skriftliga anbud, borgensförbindelser m. m. — af Konungens befallningshafvande öfversändas till domkapitlet, som i sin ordning inforrdar *boställshafvarens yttrande* öfver anbuden. Härvid står det boställshafvaren fritt såväl att, utan något derfor angifvet skäl, afstå från utarrenderingen, som ock att, derest han fortfarande önskar utarrendera bostället men ej åtnöjes med de afgifna anbuden eller de bjudande personerna, med anledning deraf anföra sina betänkligheter.

Efter mottagandet af boställshafvarens yttrande hafva Konungens befallningshafvande och domkapitlet att företaga frågan om *arrendators antagande*. Vid den pröfning, som då förekommer, äro myndigheterna så till vida bundna af de afgifna anbuden, att, om icke något af dessa senare motsvarar det åsatta arrendevärdet, något anbud icke heller kan antagas, utan arrendet måste ånyo utbjudas å auktion. Om deremot något anbud uppgår till eller öfverstiger arrendevärdet, inträder en jemförande pröfning å ena sidan af arrendespekulanternas personliga lämplighet — hvarom nyss förut talats — och å andra sidan af arrendeanbuden samt erbjuden säkerhet. Denna pröfning erbjuder naturligtvis högst betydande svårigheter, men den lär icke utan skada för hela det nya arrendesystemet kunna efterlåtas. Härvid torde någon gång kunna inträffa, att, oaktadt ett ekonomiskt fördelaktigt anbud föreligger och af boställshafvaren icke framställts någon erinran mot arrendespekulanten, denne dock af myndigheterna anses med hänsyn till sina personliga egenskaper icke vara antaglig. I sådan händelse är det emellertid myndigheternas pligt att afslå anbudet.

Om af en eller annan anledning *ny auktion* erfordras, skall dervid förfaras på samma sätt som vid den första. Finnes icke heller efter ånyo hållen auktion något anbud kunna antagas, enligt de grunder som ofvan utvecklats, har frågan om boställets utarrendering för denna gången förfallit. I motsvarande fall bestämma 1858 års skrifvelse och 1882 års kungörelse, att myndigheterna skola på lämpligaste sätt efter omständigheterna förordna om egendomens skötsel. En dylik bestämmelse är också af behovet påkallad beträffande jord, som icke är disponerad för något visst ändamål, utan endast afsedd att utarrenderas. Men ett liknande stadgande är ingalunda erforderligt, när det gäller en fastighet, som är anslagen till uppehållande af en

tjenst, då ju en sådan fastighet i afbidan på lägligt tillfälle för utarrendering kan öfverlemnas till brukande af tjestennehafvaren sjelf.

§ 11.

I motiven har förut framhållits, hurusom boställshafvaren å alla de förberedande skedena af arrendeärendets utveckling är berättigad att *återkalla sin ansökning*. I denna paragraf uttalas nu, att samma rätt skall stå honom öppen jemväl efter det myndigheterna antagit arrendator. Det kan nemligen inträffa, att myndigheternas val fallit på en arrendator, mot hvilken boställshafvaren redan gjort eller, på grund af erfarenhet han vunnit efter det han afgaf yttrande öfver anbudet, vill göra invändningar, och hvilken arrendator han i följd deraf för sin del ej kan godkänna. På det att icke något som helst tvång må i detta afseende utövas å boställshafvaren, synes det böra stå denne öppet att tillbakavisa jemväl en person, som myndigheterna funnit antaglig såsom arrendator. Rätten att afstå från hela utarrenderingen hellre än att tåla en olämplig eller oduglig arrendator bör boställshafvaren åtnjuta i det längsta, d. v. s. så länge som den ej kränker någon annans förvärfvade rätt. Men enär äfven arrendespekulantens rätt härvid är i fråga, kan det naturligtvis icke vara lämpligt, att under någon längre tid lemnas oafgjordt, huruvida denne spekulant skall få tillträda arrendet eller icke. Komitén har därför föreslagit, att derest boställshafvaren önskar återkalla sin ansökning om boställets utarrenderande, han skall senast åtta dagar efter det han erhållit del af myndigheternas beslut om arrendators antagande anmäla denna sin önskan hos Konungens befallningshafvande.

Som emellertid alltid vissa kostnader för auktionskungörelser, auktions hållande i orten m. m. vållats myndigheterna af ansökningen, lærer det vara i sin ordning, att boställshafvaren förpligtas ersätta dylika kostnader. Deremot få spekulanter, som kunna haft utgifter för resor till auktionen, för vederhäftighetsintyg m. m., naturligtvis sjelfva bära sina kostnader.

§ 12.

Bestämmelserna i 1858 års skrifvelse angående *säkerhet för arrendevilkorens fullgörande* äro ganska ofullständiga, i det att

beträffande den borgen, som skall utgöra säkerheten, endast föreskrifvits, att den skall vara »till vederhäftigheten styrkt» (§ 3), äfvensom att borgensförbindelsens giltighet skall pröfvas och godkännas af Konungens befallningshafvande och domkapitlet (§ 5). Det lemnas således oafgjordt, om borgensansvarigheten skall tecknas af en eller flera löftesmän; om, för den händelse borgen ingås af flera, löftesmännen skola ansvara såsom för egen skuld; samt huru vederhäftigheten skall styrkas.

Som stadgandena i 1882 års kungörelse härutinnan äro fullständigare, hafva dessa stadganden (mom. 28:o) upptagits af komitén, som i enlighet med dem föreslagit, att *borgen* skall vara stäld af två personer, de der borga en för begge och begge för en såsom för egen skuld, samt att borgensmännens vederhäftighet skall vara styrkt af Konungens befallningshafvande eller domare. Komitén har emellertid ansett löftesmännens vederhäftighet kunna styrkas medelst bevis, ej blott af nämnda myndigheter, utan äfven af kronofogde. Denne embetsman är nemligen ofta bättre i tillfälle att bedöma personers vederhäftighet än nämnda myndigheter och är i följd af sin lifigare beröring med allmänheten lättare tillgänglig för densamma. Huruvida de intygsgifvande personerna hafva sin embetsverksamhet inom den ort, der det till utarrendering afsedda boställe är beläget, eller icke, har synts komitén vara likgiltigt.

Såsom säkerhet för arrendeskyldigheternas fullgörande må, enligt 1882 års kungörelse och sedermera utfärdade kongliga bref om tillägg till densamma, af arrendator öfverlemnas vissa obligationer, depositionsbevis och in-teckningar. Men utom det att dylika säkerhetshandlingar icke torde vara synnerligen vanliga hos dem, som kunna förväntas uppträda såsom spekulanter vid arrendeauktioner å egendomar af förevarande beskaffenhet, kan löftesmans personliga ansvarighet för uppfyllande af förbindelser af så olikartad och stundom ganska grannliga natur, som arrendatorn af ett prestboställe får åtaga sig gent emot tjensteinnehafvaren, måhända innebära en maning för löftesmannen att tillse, det arrendekontraktets bestämmelser uppfyllas ej blott i de delar, der skadan kan mätas med penningar, utan äfven der andra intressen sättas på spel. Komitén har därför ansett borgensansvarighet i föreliggande fall vara den lämpligaste formen för beredande af äsyftad säkerhet; och skall borgen ställas för en tid af minst fem år, derest arrende skall så länge fortfara.

När Konungens befallningshafvande och domkapitlet, efter hållen arrendeauktion, till pröfning företaga anbuden, hafva de äfven att tillse, det ifrågavarande säkerhetshandling är af den beskaffenhet som ofvan angifvits. Brister något härutinnan, kan naturligtvis den arrendespekulant, som icke erbjudit giltig borgenssäkerhet, icke heller komma under ompröfning, när det gäller att antaga arrendator.

Det torde böra i främsta rummet *åligga boställshafvaren att vaka öfver, att den ställda säkerheten hålles vid kraft*. Emellertid kan ifrågasättas, om icke detta öfvervakande borde tillkomma äfven domkapitlet eller annan offentlig myndighet. Men det vore måhända olämpligt att besvära myndigheterna med ett dylikt bestyr, som kan blifva ganska tidsödande, derest utarrendering af prestboställen tager större omfattning, under det att samma bestyr, fördeladt på de särskilda boställshafvarne, icke innebär någon tunga. Den bästa garanti för nödig vaksamhet torde ligga i boställshafvarens eget intresse.

Skyldigheten att öfvervaka borgenssäkerhetens effektivitet är i efterföljande § 13 uttryckligen ålagd boställshafvaren, såvidt angår borgensförbindelses förnyande i behörig tid, nemligen ett år före utgången af den tid, för hvilken den blifvit stäld. Tiden för förnyandet torde böra sättas så långt före förfallotiden, på det att, för den händelse arrendator brister i fullgörandet af sin skyldighet att anskaffa ny borgen och i följd deraf anses böra skiljas från arrendet, boställshafvaren må hafva tillräckligt rådrum att förse bostället med ny arrendator till den fardag, då den förre afträder.

I händelse löftesman dör eller upphör att vara vederhäftig, skall äfven ny borgen anskaffas. Arrendatorn är naturligtvis i sådant fall skyldig att utan särskild anmaning genast fullgöra detta åliggande, men, derest han sådant underlåter, efter föreläggande af tre månaders tid. Det kan antagas, att i första hand boställshafvaren, hvilken lärer med största intresset egna uppmärksamhet åt alla de förhållanden, som öfva inflytande på möjligheten för honom att komma i åtnjutande af de från bostället beräknade förmåner, uppmanar arrendatorn att anskaffa ny borgensförbindelse. Men för den händelse boställshafvaren saknar kännedom om de förhållanden, som påkalla ny borgen, eller af annan anledning underlåter att vidtaga åtgärder för dess anskaffande, bör föreläggandet kunna gifvas af någon annan,

såsom kontraktsprosten, domkapitel, Konungens befallningshafvande eller utnämnd efterträdare till tjensten.

Krafvet på ny borgen i följd af bristande vederhäftighet hos löftesman torde emellertid icke få grundas allenast på en enskild persons uppfattning om löftesmannens betalningsförmåga, utan bör stödjas på ett uttalande af Konungens befallningshafvande, att personen i fråga icke vidare kan anses för vederhäftig.

De nya borgensförbindelser, som utgifvas, skola öfverlemnas till Konungens befallningshafvande för att af denna myndighet pröfvas och, om de godkännas, tillställas domkapitlet. Det synes ej vara af behovet påkalladt, att äfven domkapitlet deltagar i denna pröfning, såsom skall ske när borgen första gången ställes; men då pröfvas borgenssäkerheten af båda myndigheterna i sammanhang med åtskilliga andra frågor.

§ 13.

Med afseende å dels formen för *arrendeaftalets afslutande*, dels sättet att *förvara arrendekontrakt* samt *delgifva* detsamma åt kontraktsprost och boställshafvare, derom förevarande paragraf handlar, har komitén ej föreslagit någon väsentlig förändring uti motsvarande bestämmelser i 1858 års kungörelse (§ 5).

Boställshafvares i denna paragraf af komiténs förslag stadgade förpligtelse att öfva tillsyn öfver borgensförbindelses förnyande i behörig tid är under närmast föregående paragraf berörd.

§ 14.

Enligt allmänna lagens bestämmelser i jordabalkens 16 kap. 3 och 6 §§ är landbo berättigad att uppsäga jord, medan giftostämman räcker, om han skaffar annan åbo, den jordegaren skärligen kan vara nöjd med. Komitén har ansett, att den vetorätt, som enligt lagen sålunda tillkommer jordegaren, bör utöfvas af de myndigheter, som utarrendera bostället, nemligen Konungens befallningshafvande och domkapitlet, dock först efter det boställshafvaren och kontraktsprosten blifvit hörde; och föreställer sig komitén, att dessa myndigheter icke lära uraklåta att fästa behörigt afseende å de invändningar, boställshafvaren kan hafva att framställa mot öfverlåtelsen.

§ 15.

Ehvad skog å ecklesiastikt boställe blifvit indelad till ordnad hushållning eller icke, eger boställshafvare enligt § 20 i kongl. förordningen angående hushållningen med de allmänna skogarne i riket den 26 januari 1894 till husbehof använda skogen. En dylik rätt vill förslaget inrymma jemväl åt arrendator af prestboställe, dock på det sätt begränsad, att om skogen icke kan fylla såväl boställshafvarens som arrendatorns behof af skogs-fång, arrendatorns rätt måste stå tillbaka för boställshafvarens.

Likasom boställshafvaren, sedan skogshushållningsplan blifvit fastställd, vid uttagande af sitt husbehof måste följa skogshushållningsplanens bestämmelser i sådant afseende, äro samma bestämmelser naturligtvis också bindande för arrendatorn. Men dessutom uppställer förslaget den fordran, att, då arrendatorn vill af skogens afkastning tillgodogöra sig hvad som erfordras för gårdens behof, han dervid måste följa boställshafvarens anvisningar. Det kan nemligen icke vara för boställshafvaren likgiltigt, om han sjelf skall nödgas från långväga håll eller oländig del af skogen framföra sitt virkesbehof eller bekosta upphuggning och framförande af bränsle från sådan del af skogen, under det att arrendatorn begagnar sig af beqvämaste och billigaste sätt för tillgodoseende af sitt behof af det ena eller andra slaget virke.

Någon andel i skogens afkastning utöfver husbehovvet skulle, enligt förslaget, icke under några förhållanden tillkomma arrendatorer af nu ifrågavarande boställen. Huru förhålles med skog å boställe, som på grund af gällande författningar skall utarrenderas — de så kallade löningsboställena —, framgår af stadgandena i § 21 af åberopade 1894 års förordning.

§§ 16 och 17.

På sätt redan här ofvan under § 6 blifvit antydt, stadgas i 2 § af 26 kap. byggningsbalken bland annat, dels att, om prestgård tarfvar flera hus än dem socknemännen ega antvarda kyrkoherden, denne sjelf skall bygga och uppehålla dessa hus, dels ock att, om prest till sin bekvämlighet bygger flera hus än prestgård tarfvar, och den som sedan kommer i hans ställe ej

vill behålla dem efter laga mätning, den som byggt må bortföra husen, med skyldighet dock att, om timmer dertill är taget af prestgårds skog, betala detta efter som synemän pröfva. Boställshafvares rätt till ifrågavarande båda slag af hus är således väsentligt olika. De förstnämnda, de som motsvara antalet af de för bostället i lag eller genom syn bestämda hus, få af boställshafvaren endast nyttjas, mot underhållsskyldighet, och skola alltid åtfölja bostället eller ersättas med nya; hvaremot husen af det senare slaget — de så kallade öfverloppshusen — kunna i viss mån betraktas såsom boställshafvarens enskilda egendom, enär de ej behöfva af honom afstås till annan, derest icke lösen för dem gifves.

Föreliggande förslag afser i det hela icke att göra ändring i gällande bestämmelser om dispositionsrätten till de olika husen, endast att ordna rättsförhållandet mellan boställshafvare som upplåter och arrendator som öfvertager hus af det ena eller andra slaget.

Det torde få anses såsom själfklart, att arrendator bör förpligtas öfvertaga den boställshafvaren åliggande nybyggnads- och underhållsskyldighet vid de till arrendatorns begagnande öfverlemnade hus af förstnämnda slag, nemligen *de hus som för bostället tarfvas*. Att befria arrendatorn från en sådan skyldighet skulle nemligen vara i hög grad äfventyrligt, då ju underhållet till stor del beror af den aktsamhet, som eignas byggnaderna, och betydligt minskas genom tidigt afhjelpande af uppkommen bristfällighet. Men om denna skyldighet skall åläggas arrendatorn, måste äfven utrönas, i hvilket skick husen befinna sig vid den tid, då de öfvertagas af honom, samt afräkning ske mellan arrendatorn och boställshafvaren. För ändamålet måste alltså hållas af- och tillträdessyn.

I fråga om de *öfverloppshus*, som ställas till arrendatorns förfogande, måste förfaringssättet blifva ett annat. Dessa hus tillhöra nemligen i viss mån, på sätt ofvan blifvit antydt, boställshafvaren. Då nu arrendeaftalet skall uppgöras för en tid, som måhända öfverskrider boställshafvarens tjänstetid, måste förhållandet mellan boställshafvaren och arrendatorn beträffande rätten till dessa hus från början så ordnas, att å ena sidan boställshafvaren kan få ersättning för husen, derest han före arrendetidens slut afgår från den tjänst, till hvilken bostället är anslaget, och å andra sidan arrendatorn får behålla husen, om

den indelningshafvare, på hvars ansökning bostället blifvit utarrenderadt, sjelf upphör att hafva någon rätt till samma boställe. Härtill kommer, att äfven den lösningsrätt, som i allmänna lagen tillagts ny innehafvare af tjensten, måste till en viss grad respekteras.

För tillgodoseende af dessa särskilda intressen torde olika förfaringssätt kunna iakttagas.

Saken skulle tilläfvarens kunna så ordnas, att arrendatorn förklarades skyldig inlösa husen till deras, i enlighet med föreskriften uti § 6 uppskattade, värde genom att erlägga en efter antalet arrendeår afpassad årlig afgift, som för samtliga arrendeåren skulle tillhoppa motsvara sagda värde. Om boställshafvaren sedermera afträdde bostället, innan arrendetiden lupit till ända, skulle han ega att af efterträdaren i tjensten uppbära hvad enligt årsberäkningen återstode oguldet å husens värde, och den nye boställshafvaren inträda i den förres rätt gent emot arrendatorn. Innan arrendatorn afträdde bostället, skulle husen till det pris, som efter laga mätning blefve dem äsatt, hembjudas dåvarande boställshafvare eller den nye arrendator, som kunde varda antagen. Vile ingendera af dem till detta pris öfvertaga husen, hade afträdande arrendatorn oinskränkt dispositionsrätt öfver dem, dock med ersättningskyldighet för byggnadsvirke som hemtats från boställets skog.

Detta förfaringssätt vore synnerligen egnadt att tillgodose den boställshafvares intressen, hvilken sökt tillstånd till arrendeupplåtelsen. Om han afträdde bostället, innan arrendeåren gått till ända, skulle han nemligen för uppgörelse angående de återstående afgifterna endast hafva att vända sig till efterträdaren i tjensten — som vore skyldig tillhandahålla full liqvid — och sålunda vinna förmånen af att bekomma en större eller mindre penningesumma på en gång, i stället för att afvaka en måhända osäker uppgörelse med arrendatorn.

Men det har synts komitén, som om en dylik bestämmelse skulle innebära allt för stor rubbning i de rättigheter och skyldigheter, som nu enligt lag tillkomma efterträdande tjänsteinnehafvaren i fråga om öfverloppshus. Efterträdaren bör ej blifva lidande af företrädarens anordningar i högre grad än som är alldeles nödvändigt, för att utarrendering på viss längre tid skall kunna ega rum. Det är redan nog, att han ej sjelf får disponera sitt boställe i hela dess omfång; han bör ej tillika tvingas

till utgifter för företrädarens räkning. Komitén har därför ansett, att den indelningshafvare, under hvars besittningstid bostället upplåtes på arrende, ej bör hafva rätt att lita till annan än arrendatorn för utbekommande af ersättning för de öfverloppshus, som öfverlemnas till den senares begagnande. Värdet å dessa hus angifves i arrendekontraktet; det blir boställshafvarens ensak att tillse, huru han må blifva godtgjord för husen, och att med arrendatorn träffa det aftal om liqvidens fördelning i flera eller färre afbetalningar, som för båda finnes mest beqvämt och betryggande.

Sedan arrendatorn sålunda genom enskildt aftal fått på sig öfverflyttad den utarrenderande boställshafvarens rätt till öfverloppshusen, bör han visserligen innehafva dem med samma rätt i förhållande till en eventuel efterträdare, som tillkommer honom i fråga om hela bostället. Likasom den efterträdande tjänsteinnehafvaren är förpligtad att respektera aftalet om boställsarrendet, så har han ock att respektera aftalet om öfverloppshusen, så länge arrendet varar, och eger ej att i afseende å dessa yrka någon lösningsrätt, förr än arrendet upphör. Men vid denna tid inträder ock den dåvarande boställshafvaren i sin lagliga rätt att erlægga lösen för öfverloppshusen, som arrendatorn då skall till honom hembjuda; och endast om denne boställshafvare ej vill lösa husen efter laga mätning, är arrendatorn berättigad att bortföra dem, sedan ersättning gifvits för timmer, som må hafva till husen tagits från boställsskogen.

§ 18.

I hufvudsaklig öfverensstämmelse med hvad uti 1882 års kungörelse (mom. 16:o) föreskrifves angående brandförsäkring af åbyggna å utarrenderad kronoegendom, torde arrendator af prestboställe böra ombesörja och bekosta dylik försäkring å de hus, som öfverlemnas till hans begagnande. Lämpligast torde äfven vara att, på sätt i samma kungörelse stadgas, brandförsäkringen tages, icke för arrendatorns egen räkning, utan till förmån för den som eger husen eller åt hvilken de ursprungligen upplåtits, i detta fall boställshafvaren. För att emellertid, om brandskada inträffar, säkerhet skall finnas för, att ersättningen verkligen blir använd till botande af den uppkomna skadan, har komitén föreslagit, att brandskadeersättningen skall tillhandahållas dom-

kapitlet, hvarom, till ytterligare trygghet, förbehåll skall göras i brandförsäkringsbrevet. Finnes arrendator benägen att verkställa den nybyggnad som erfordras, är i främsta rummet han berättigad att, mot säkerhet som domkapitlet godkänner, uppbära den erhållna skadeersättningen; men om arrendatorn ej vill bygga, skall ersättningen naturligtvis utgifvas till boställshafvaren, som då har att sjelf fullgöra nybyggnadsskyldigheten i enlighet med hvad vid laga syn blifvit bestämdt.

Abyggnaderna böra försäkras till sitt fulla värde, sådant detta i behörig ordning uppskattats enligt de regler, som med afseende härå gälla för vederbörande brandförsäkringsanstalt.

§§ 19 och 20.

Några mera detaljerade föreskrifter rörande egornas vård och bruk har komitén icke ansett erforderliga i föreliggande förslag, utan lärer det böra få bero på vederbörande att i de särskilda arrendekontrakten upptaga de bestämmelser, som i sådant afseende finnas lämpliga.

De grundsatser om jordens *häfd och dikning*, som emellertid uttalas i § 19, återfinnas, ehuru utvecklade med större fullständighet, i de förslag till ecklesiastik boställsordning, som under senare årtiondena utgjort föremål för Kongl. Maj:ts och riksdagens pröfning. Åt det i åsyftade förslag till boställsordning intagna stadgande, att torfmosse skall ändamålsenligt »behandlas», har här gifvits den förändrade formulering, att sådan mark skall ändamålsenligt »begagnas», för att ej gifva upphof åt den föreställning, att med torfmosse borde vidtagas några särskilda åtgärder i ändamål möjligen att göra den duglig för odling, under det att meningen endast är att framhålla vigten af, att vid tillgodogörandet af torfmossen, t. ex. för beredande af bränsle, gödningsämnen eller dylikt, må förfaras på ett ändamålsenligt och varsamt sätt, så att den icke onödigtvis uttömmes.

I öfverensstämmelse med det uti § 16 föreslagna stadgande beträffande underhåll af de till arrendatorns begagnande öfverlemnade laga hus, torde underhållet jemväl af all den stängsel, som vid det arrenderade området gräns mot annan egendom skall efter lag finnas, böra åligga arrendatorn. Detta åliggande innebär dock icke, att arrendatorn skall under alla omständigheter hålla hägnad i rågång, då ju stängsel kan

undvaras, antingen därför att stängselvitsord ej begagnats, eller därför att jordegare sins emellan öfvenskommit, att stängsel mellan deras egor ej skall upprättas eller hållas. I fråga om den inre hägnaden, eller sådan stängsel som uppföres inom egendomens område, lärer det få bero på öfverenskommelse mellan boställshafvaren och arrendatorn, om sådan hägnad skall hållas eller icke.

§ 21.

En vanlig bestämmelse i arrendekontrakt är, att samtliga af den arrenderade egendomen utgående *utskylder och besvär skola utgöras af arrendatorn*. Det är tvifvelaktigt, om arrendator ensamt på grund af en dylik bestämmelse i ett kontrakt kan förpligtas att erlægga jemväl fastighetsbevallning, enär denna skatt jemlikt bevillningsförordningen skall utgöras af egaren till fastigheten eller, när det är fråga om fastighet, som är till boställe eller eljest på lön anslagen, af innehafvaren.

Då det synes komitén medföra största enkelhet och reda, om arrendator, som arrenderat prestboställe i dess helhet, öfvertager betalningsansvaret för hela boställets alla utskylder och besvär — således utan afdrag för hvad som kunde anses motsvara de åt boställshafvaren förbehållna bostadshus och planteringsland —, har komitén i nu omhandlade paragraf föreslagit, att ett dylikt ansvar måtte påläggas arrendatorn. Komitén har emellertid trott det vara af vigt att särskildt betona, hurusom i berörda utskylder och besvär inbegrepes ej blott fastighetsbevallning, utan äfven väghållningsskyldighet. Sistnämnda onus torde nemligen, sedan genom lagen angående väghållningsbesvärets utgörande på landet den 23 oktober 1891 ny lagstiftning i detta ämne kommit till stånd, icke utan arrendatorns uttryckliga åtagande kunna uttvingas af honom.

§ 22.

Hvad denna paragraf innehåller angående olika former af *kontraktsbrott* och påföljder deraf öfverensstämmer med motsvarande stadganden i 1882 års kungörelse (mom. 30:o). Enligt förslaget skulle nemligen arrendator, som underlåtit att inom föreskrifven tid erlægga arrendeafgift eller att iakttaga sina skyldigheter i afseende å säkerheten för arrendevilkorens fullgörande,

hafva förverkat arrenderätten och på vederbörandes framställning kunna afhyssas från egendomen, utan att en dylik exekution behöfde grundas på domstols beslut. I öfriga fall af kontraktsbrott deremot skulle han icke vara skyldig frånträda arrendet, förrän domstol ålagt honom sådant. Måhända synes komiténs förslag i denna del otillfredsställande för de boställshafvare, som skulle önska hafva i sin magt att till afflytning uppsäga en arrendator, så snart denne brustit i tillbörlig hänsyn mot boställshafvaren eller eljest beredt honom något personligt obehag. Men det lär icke vara rådligt att tillägga boställshafvaren en sådan magt, som i sjelfva verket skulle försvaga det nya systemet för prestboställets arrendering, då ju icke mången kan förväntas vara villig att öfvertaga ett arrende, hvars varaktighet blefve i så hög grad beroende af en boställshafvares mer eller mindre välgrundade tycken beträffande personen i fråga.

§ 23.

Föreliggande förslag afser icke att göra någon ändring i gällande lagstiftning angående *ekonomisk besigtning, laga syn samt af- och tillträdessyn* å prestbostället, utan skall dermed förhållas på sätt nu är stadadt.

Enär emellertid bestämmelserna om af- och tillträdessyn vid ombyte af boställshafvare icke torde, utan att sådant uttryckligen sägs, vara tillämpliga beträffande syn, som afser att reglera förhållandet mellan afträdande boställshafvare och tillträdande arrendator samt, efter arrendetidens slut, mellan tillträdande boställshafvare och afträdande arrendator, har komitén i denna paragraf föreslagit, att dylik syn skall verkställas af domare och nämnd, i likhet med hvad jemlikt § 7 af 1858 års skrifvelse eger rum vid sådan syn å löningsbostället.

Kostnaden för af- och tillträdessyn lär icke böra gäldas ensamt af arrendatorn, helst eljest skulle kunna inträffa, att annan indelningshafvare än den, på hvars ansökning bostället upplåtits, skulle få vidkännas utgifter med anledning af en disposition i afseende å bostället, som kommit till stånd uteslutande på företrädares initiativ. Varder bostället efter en arrendators afträde omedelbart derpå upplåtet till annan arrendator och denne senare godkänner den mellan boställshafvaren och afträdande arrendatorn

hållna syn, undgår naturligtvis tillträdande arrendatorn all kostnad för samma syn.

För ekonomisk besigtning bestrides kostnaden af kyrkornas medel. Att pålägga arrendator denna kostnad eller någon del deraf torde ej vara skäligt, då ju äfven å boställen, som ej äro utarrenderade, hvart femte år skall företagas dylik »ransakan» till utrönande af huru föreskrifterna om deras bebyggande och underhåll blifvit iakttagna.

§ 24.

Proceduren för utarrendering af presterskapets boställen, sådan denna enligt komiténs förslag hittills utvecklats, är tillämplig i de fall, då boställshafvare väl önskar utarrendera sitt boställe men icke kan uppgifva någon person, åt hvilken han helst vill upplåta arrendet. Men det har syntts komitén, som om efterträdarens rätt och bästa kunde iakttagas äfven i sådana fall, då *boställshafvaren redan har arrendator*, åt hvilken han vill fortfarande upplåta arrendet på längre tid, eller då han *funnit en lämplig spekulant*, som är villig att under sådan förutsättning betala skälig arrendeavgift. I dylika fall skulle således hela auktionsförrättningen bortfalla, men i öfrigt skulle formerna för ärendets behandling samt myndigheternas rätt och pligt att utöfva kontroll öfver arrendevilkorens affattning vara desamma som i §§ 2, 3, 5, 6, 7, 8, 11, 12 och 13 af förslaget äro angifna.

Komitén har emellertid ansett, att det af boställshafvaren sjelf inledda aftal, vid hvars uppgörande det enskilda intresset måhända tillerkännes ett något större utrymme än i fråga om det aftal, som förut i komiténs förslag berörts, icke borde ega giltighet utöfver tio år. I öfrigt skulle den förbindande kraften mot efterträdaren vara densamma som hos ett aftal, hvilket blifvit afslutadt af Konungens befallningshafvande och domkapitlet.

§ 25.

Enär kongl. kammarkollegium, enligt den för samma embetsverk gällande nådiga instruktion, har att öfva vård och in-seende öfver, bland andra, de till ecklesiastikstaten upplåtna boställen, hemman och lägenheter samt särskildt att pröfva och

afgöra ärenden angående viss tids afsöndring af jord eller lägenhet från dylika egendomar, torde äfven hos detta embetsverk böra anföras besvär öfver myndigheternas beslut rörande de frågor, som i föreliggande författningsförslag blifvit behandlade. Öfver kollegii beslut må naturligtvis i vanlig ordning besvär hos Kongl. Maj:t anföras.

Reservationer:

Af herr Ekström.

I några punkter har jag hyst en mening, som afvikit från den af komiténs majoritet omfattade, och har jag ansett mig böra anmäla min meningsskiljaktighet vid §§ 2, 5, 7 och 14.

§ 2.

I strid mot det språkbruk, som i allmänhet i lag och författning använder uttrycket »församlingen», har komitén i denna paragraf talat om »pastoratets» hörande.

Redan af den anledning att »församlingen» är ett i lagstil häfdvunnet uttryck, som användes äfven der saken gäller två eller flera till ett pastorat förenade församlingar, såsom framgår af exempelvis K. Kungörelsen d. 28 maj 1830 angående ekonomiska besigtningar och Lagen d. 26 okt. 1883 angående tillsättning af presterliga tjänster, kan man känna sig tveksam om lämpligheten att i en förordning om utarrendering af presterkapets boställen frångå nämnda uttryck. Men uttrycket »pastoratet» förefaller ännu betänkligare, om man besinnar, hvart dess användning här skulle kunna komma att leda i de fall, då utarrendering enligt nu föreslagna bestämmelser ifrågasättes för komministers- eller kapellpredikantsboställen i annexförsamling i sådana delar af landet, der afståndet mellan kyrkorna i moder- och annexförsamling är afsevärdt stort.

Skälet till församlingens hörande i fråga om ett boställes utarrendering, der arrendekontraktet kan blifva bindande jemväl för efterträdaren i tjänsten, är, att församlingen skall få tillfälle att yttra sig, särskildt angående huruvida den ifrågasatta utarrenderingen kan »medföra väsentliga olägenheter för boställets innehafvare i afseende å hans tjänsteutföring eller personliga ställning». Men i fråga om komminister i annexför-

samling eller kapellpredikant är vid ett betydligare afstånd till moderkyrkan både hans tjensteutöfning och hans personliga ställning något, som så godt som uteslutande faller inom annexförsamlingen eller kapellaget.

Väckes nu fråga om utarrendering t. ex. af kapellpredikantsbostället i Idre, hvilken församlings kapell är beläget på ett afstånd af 3,2 mil från moderkyrkan i Särna, eller af komministersbostället i Hellesjö, hvars kyrka ligger omkring 4,5 mil från moderkyrkan i Ragunda, då skall enligt komiterades förslag »pastoratet» höras. Men enär pastorats- eller gällstämma hålles i moderförsamlingen, skulle kyrkostämman, som uttalade sig i saken, komma att hållas i förra fallet i Särna, i senare fallet i Ragunda. Uppenbart är, att vid sådant förhållande frågan kommer att besvaras af den församling, som har minst, för att icke säga intet, med den att skaffa, men den församling, som frågan egentligen gäller, blir genom föreskriften om »pastoratets» hörande, på grund af det långa afståndet i verkligheten beröfvad sin rätt att i densamma yttra sig, hvarjemte boställshafvaren sjelf, derest, såsom väl oftast sker, pastoratsstämman hålles på en söndag, blir genom sin tjenstgöring i annexförsamlingen stängd från att infinna sig vid stämman och muntligen motivera sin ansökan. Den orättvisa, som genom ett dylikt förfaringssätt skulle drabba annex- eller kapellförsamlingen, framträder så mycket bjertare i de fall, då nämnda församling sjelf utan bidrag från moderförsamlingen inköpt bostället.

Då uttrycket »församlingen», enligt hvad andra författningar gifva vid handen, är användbart äfven i de fall, då saken gäller pastoratets alla församlingar eller pastoratet i dess helhet och således, här användt, icke utesluter hela pastoratets hörande, där så bör ske, men uttrycket »pastoratet» skulle kunna leda till oegentligheter och, i vissa fall, kränkande af annex- eller kapellförsamlings rätt, har jag ansett, att § 2 borde erhålla följande lydelse:

Boställshafvares ansökning — — — — och församlingens hörande — — — — medelar beslut.

§ 5.

Mom. 1. I momentet bestämmes, att kontraktsprosten skall vara den, som uppgör förslaget till arrendekontrakt. Boställshafvarens egen ställning i fråga om nämnda förslags uppgörande

skall enligt motiveringens närmare förklaring vara allenast den, att åt honom »inrymmes inflytande» dervid — ett inflytande, som med honom skall delas af en af kontraktets prester, hvilken af kontraktsprosten utväljes.

Bestämmelsen synes mig i mer än ett afseende olämplig. Bortsedt från det betänkliga i kontraktsprostarnes belastande i högre grad, än nödigt är, med uppdrag, som taga deras tid och kraft från det rent presterliga arbetet inom deras egna oftast stora församlingar, lärer väl det naturligaste vara, att vid uppgörande af *förslaget* till arrendekontrakt, *boställshafvaren* skall vara hufvudpersonen. Han är med boställets egendomlighet förtrogen. Han inser bäst, hvilka bestämmelser vid dess utarrendering böra göras för tillvaratagande af boställshafvarens rätt och bästa och för hans värnande mot obehag. Hans intresse dervid sammanfaller i regel med hans eventuella efterträdarens. Äfven med afseende på dennes rätt vill det därför synas, som om boställshafvaren vore den mest kompetente till att vara hufvudmannen vid förslagens uppgörande.

Kontraktsprosten åter, som kan vara bosatt på fem till tio mils afstånd från det boställe, för hvilket förslag till arrendekontrakt skall uppgöras, är i de flesta fall i saknad af personlig förtrogenhet med dess beskaffenhet och egendomligheter, och en resa till detsamma lär icke kunna förskaffa honom mer än en ytlig kännedom derom, hvarvid ändock boställshafvarens egna uppgifter i allmänhet torde blifva de för hans omdöme bestämmande. Stadgandet, att kontraktsprosten skall vara den, som uppgör förslaget till arrendekontrakt, torde alltså utan gagn för saken blott innebära en onödig omväg med ökade kostnader för boställshafvaren. Lämpligast torde vara, att boställshafvaren i samråd med en af honom tillkallad i dylika frågor förfaren prest, denne må tillhöra prosteriet eller icke, uppgör förslaget till arrendekontraktet och öfverlemnar det åt prosten, som jemte eget utlåtande öfversänder förslaget till domkapitlet. »Karakteren af offentlig förrättning» torde i all nödig omfattning förlänas utarrenderingen genom derpå följande åtgärder.

Då emellertid § 24 innehåller anvisning till ett tillvägagående, som åt boställshafvaren öfverläter upprättandet af arrendekontraktet, har jag *under förutsättning, att § 24 i väsentliga delar vinner stadfästelse*, icke funnit nödigt framställa direkt yrkande, att mom. 1 af § 5 erhåller ändrad lydelse.

Mom. 2. I detta moment stadgas, att, der utöfver ämbets-skjuts, eller foder och stallrum, arrendeafgift för bostället kan betingas, skall denna utsättas till viss summa i penningar, men kan bestämmas till utgörande så väl i penningar som i naturapersedlar.

Innebördens af nämnda stadgande är, såsom af motiveringen framgår, den, att i arrendekontraktet visserligen kan bestämmas, att vissa naturaprestationer skola utgöras till boställshafvaren, men att denne för nämnda prestationer — med undantag för ämbetsskjutsen — skall till arrendatorn erlægga betalning.

Med nämnda bestämmelse om naturaprestationerna förlora dessa, enligt mitt förmenande, sin egentliga karakter af att *utöfver* den kontanta arrendesumman utgöra förmåner, som tillfalla boställshafvaren. De försvinna i själfva verket såsom dylika förmåner för att i stället ersättas af en rättighet för boställshafvaren att af arrendatorn *köpa* vissa förnödenheter eller att *mot betalning* erhålla hans arbete med vedens huggning i skogen, hemkörning och sönderhuggning, körning af vatten, is, grus etc.

En dylik bestämmelse, att de s k. naturaprestationerna af boställshafvaren skola betalas, lärer, enligt hvad som framhållits inom komitén, vara lämplig vid utarrendering af de stora boställena i södra Sverige. Jag vågar betvifla dess lämplighet såsom *obligatorisk* för mellersta och norra Sverige, särskildt för de i skogsprovinserna belägna boställena och i allmänhet i fråga om de mindre boställena, vid hvilkas utarrendering boställshafvaren icke kan påräkna något nämnvärdt kontant arrende utöfver de antydda naturaförmånerna såsom sådana.

Det torde nämligen både af erfarenheten och eftertanken framgå, att en del naturaprestationer hafva ett *olika* penningvärde för boställshafvaren och för arrendatorn. Detta gäller i fråga om såväl boställets produkter som arrendatorns arbete. De boställets produkter, som kunna ifrågakomma såsom naturaprestationer, hafva för arrendatorn ett penningvärde, som torde kunna uttryckas med deras pris på närmaste afsättningsort, *minskadt* med arrendatorns kostnader för deras forsling dit. För boställshafvaren åter motsvarar dessa naturaprestationers penningvärde priset på afsättningsorten *ökadt* med forselönen derifrån. Förhållandet framträder ännu klarare i fråga om arrendatorns arbete, der detta kan ingå i arrendet såsom en naturaprestation. Ifall boställshafvaren skall lega för huggning,

hemkörning och upphuggning af bränsle, får han betala häst- och mansdagsverken med gångbart pris. Men att penningvärdet af ifrågavarande arbete för arrendatorn ingalunda är så högt som för boställshafvaren, derest denne måste lega för detsamma, inses lätt. Man behöfver blott tänka sig förhållandet vid ett boställe, som nu är utarrenderadt genom enskild öfverenskomelse mot, bland annat, vedens huggning, hemkörning och upphuggning såsom en verklig naturaprestation utan betalning från boställshafvarens sida. Ifall denne begärde, att arrendatorn i stället för nämnda arbete skulle gifva honom ett belopp i kontanta penningar, motsvarande hvad ifrågavarande naturaprestation skulle kosta boställsinnehafvaren, derest han för dess utförande legde folk, skulle han helt visst, och det med rätta, af arrendatorn erhålla ett förtrytsamt nej till svar. För arrendatorn motsvarar arbetet ifråga ingalunda den kostnad, som det betingar, derest främmande folk skulle legasför dess verkställande. Ty arrendatorn gör arbetet utan synnerligt kännbar påkostning på lediga stunder med de hästar och det folk, som födas på bostället och annars användas för jordbrukets behof.

Står det nu fast, att naturaprestationerna i allmänhet hafva ett *olika* penningvärde för boställshafvaren och för arrendatorn, synes deras fastställande i arrendekontraktet till *viss* summa i penningar vara förenadt med stora vanskligheter och kommer enligt mitt förmenande att på den väg, komitén föreslagit, åtminstone i många fall utfalla till boställshafvarens nackdel. I synnerhet i orter med ringa afsättning torde, såsom komitén sjelf säger (sid. 35), arrendespekulanter ofta finnas benägna att i arrende bjuda rätt afsevärda naturaprestationer, hvilka de uppskatta till ringa värde, men deremot visa sig ytterst obenägna att bjuda en skälig penningavgift. Skola nu dessa naturaprestationer bestämmas i penningar, som *af boställshafvaren* erläggas *till arrendatorn*, då lärer förhållandet blifva omvänt mot hvad komitén antager. I stället för att arrendespekulanten under denna förutsättning skulle nöja sig med »något, om än så ringa» penningvärde för naturaprestationerna, skall han söka för desamma betinga ett så högt pris som möjligt. Ty om boställshafvaren skall betala arrendatorn för naturaprestationerna, befinner sig den sistnämnde i samma ställning som hvarje annan säljare, och det ligger i hans intresse att få så mycket

betaldt som möjligt för sin vara. Det torde nämligen vara svårt att inse riktigheten af den förutsättningen, att arrendatorn i egenskap af säljare skulle åtnöja sig med »alldeles samma pris», som han kan antagas villig att betala såsom köpare af en vara, af hvilken han sjelf såsom producent icke har behof. Men ju högre arrendatorn sålunda ledts att uppskatta naturaprestationernas penningvärde, desto mindre kontant nettobelopp utöfver dessa naturaprestationer läser han känna sig hugad att erlægga. Den skada, som alltså tillfogas boställshafvaren, drabbar äfven hans efterträdare, då denne kommer att finna sig bunden af ett kontrakt, som, utöfver naturaprestationernas sålunda beräknade penningvärde, tillförsäkrar honom ett kontant nettobelopp, afsevärdt lägre än hvad som kunnat betingas, derest för naturaprestationerna kontant betalning ej skolat af boställshafvaren erläggas.

Så väl boställshafvarens som en efterträdarens berättigade intresse att af bostället erhålla högsta möjliga afkastning tillgodoses, på samma gång som efterträdarens frihet icke lider någon inskränkning, derest i arrendekontraktet naturaprestationerna hållas åtskilda från den kontanta arrendesumman, ifall en sådan utöfver desamma kan betingas, men för hvarje naturaprestation fastställes ett bestämdt belopp, *som arrendatorn skall erlægga* i penningar, *ifall prestationen icke blifver af boställshafvaren utfordrad*.

Vid en dylik enkel och naturlig bestämmelse, som icke innehåller den lätt nog vilseledande omvägen, att arrendatorn enligt arrendekontraktet skall till boställshafvaren betala penningar, som af boställshafvaren enligt samma kontrakt skola till arrendatorn återbetalas, har arrendatorn intet intresse af att för det kontanta arrendebeloppets sänkande drifva upp lösenpriset för naturaprestationerna, alldenstund han riskerar att sjelf få betala detta belopp. Och att värdera naturaprestationerna alltför lågt ligger icke håller i hans intresse, då vid ett dylikt tillvägagående *boställshafvaren* skulle synas berättigad att fordra den utöfver naturaprestationerna utgående kontanta arrendeafgiftens bestämmande till *högre* summa, än hvad som blefve fallet, då naturaprestationernas lösenpris fastställdes till skäligt belopp. Mot ett *alltför* lågt värderande af naturaprestationerna skulle också de pröfvande myndigheterna komma att ingripa med hänsyn till den eventuelle efterträdarens rätt, vid hvilkens tillgo-

doseende man dock i allmänhet lärer få antaga, att hans intressen jemväl med afseende på naturaprestationerna äro i det stora hela väsentligen de samma som företrädarens, då förhållandena vid bostället äro för båda de samma.

Såsom stöd för förslaget, att, med undantag för embets-skjutsen, arrendeafgiften skall till fullo utsättas i penningar och icke får bestämmas i naturaprestationer såsom sådana, hänvisas till förhållandet med statsdomänerna. Att för dessa sedan den 14 januari 1871 varit stadgadt, att arrendet skall bestämmas i penningar, lärer emellertid icke utgöra något bevis för lämpligheten af ett dylikt stadgande såsom obligatoriskt vid utarrendering af prestboställen. Dels torde nämligen bestämmelsen om penningararrende vid statsdomänernas utarrendering hafva tillkommit såsom ändring af stadgande icke om vissa naturaprestationer utan om städja samt spanmål att lösas efter tioårigt medelmarkegångspris, dels skall vid ifrågavarande domäners utarrendering icke såsom här hänsyn tagas till en boställshafvare, för hvilken naturaprestationerna kunna utgöra ett verkligt behof.

Ett omnämmande har redan gjorts af den i momentet förekommande hänvisningen till det i § 7 föreslagna stadgandet, som med afseende på embetsskjutsen innebär ett undantag från komiténs allmänna princip, nämligen att arrendatorn skall utan särskild ersättning antingen verkställa nödig embetsskjuts eller, om boställshafvaren önskar sjelf hålla hästar, bereda dessa foder och stallrum. Enligt min uppfattning och af skäl, dem jag anför under § 7, måste jag vid denna naturaprestation yrka sådan frihet, att på orter och boställen, der så kan finnas mer lämpligt, må kunna stadgas, att betalning för densamma skall af boställshafvaren till arrendatorn erläggas. Om detta yrkande vinner bifall, skall, såsom en följd deraf, ifrågavarande hänvisning utgå ur nu föreliggande § 5 mom. 2.

Den grundsats, som jag vid behandlingen inom komitén af frågan om naturaprestationerna sökt häfda, är denna, att lagens allmänna bestämmelser böra så affattas, att de, på samma gång de utestänga det principvidriga, göras så vida, att de inrymma *frihet för myndigheterna att med hänsyn till naturaprestationerna förfara efter hvad boställshafvarens fördel kräfver och med ortens sed samt boställets särskilda förhållanden öfverensstämmande är.* Det synes mig så mycket mer angeläget, att denna grundsats kommer till sin rätt vid affattningen af §§ 5 och 7, som Konun-

gens befallningshafvande och domkapitlet annars i många fall skulle nödgas vägra enligt § 24 begärd stadfästelse af ett kontrakt, enligt hvilket med full hänsyn till efterträdarens rätt bostället redan blifvit utarrenderadt på lämpligaste och mest förmånliga vilkor.

Hvad slutligen beträffar det i § 5 mom. 2 föreslagna stadgandet om utsättande i kontraktet af arrendeafgiften till viss penningssumma, så torde ett fixerande af ifrågavarande afgift icke kunna ega rum förrän efter den i § 9 omtalade auktionen. Deremot torde i det förslag till arrendekontrakt, hvarom § 5 handlar, böra angifvas det *minimum* af arrendeafgift, hvarunder bostället med hänsyn till efterträdarens rätt icke må genom ett för denne bindande aftal utarrenderas.

I öfverensstämmelse med det anförda har jag alltså ansett, att § 5 mom. 2 borde erhålla följande lydelse:

I förslaget till arrendekontrakt skall utsättas det minimum af arrendeafgift, hvarunder bostället icke må utarrenderas. Arrendeafgiften må fastställas så väl i penningar som i naturaprestationer. För naturaprestation bestämmes jemväl det belopp, som arrendatorn skall erlägga, ifall boställshafvaren icke utfordrar prestationen.

Derest emellertid sist föreslagna bestämmelse icke skulle anses lämplig för sydsvenska förhållanden eller med der gängse landssed öfverensstämmande, borde enligt mitt förmenande momentet erhålla en så allmän affattning, att det medgäfvde full frihet för myndigheterna vid arrendekontraktets uppgörande att vid bestämmelserna om naturaprestation gå antingen den ena eller den andra vägen, allt eftersom ortens sed och boställets särskilda förhållanden föranleda, och torde under nämnda förutsättning momentet lämpligen böra erhålla följande lydelse:

I förslaget till arrendekontrakt skall utsättas det minimum af arrendeafgift, hvarunder bostället icke må utarrenderas. Arrendeafgiften må fastställas så väl i penningar som naturaprestationer. I fråga om naturaprestation skall bestämmas *antingen* det belopp, som arrendatorn skall erlägga, ifall boställshafvaren icke utfordrar prestationen, *eller* det belopp, som bo-

ställshafvaren skall erlægga, derest han begagnar sig af densamma.

§ 7.

Första stycket, mom. 1. Komitén, som med afseende på alla öfriga naturaprestationer anser, att de af boställshafvaren skola betalas, har en motsatt uppfattning i fråga om embets skjutsen. Om denna vill komitén hafva stadgadt, att den vid alla utarrenderade boställen skall af arrendatorn utan särskild ersättning verkställas eller att denne, likaledes utan särskild ersättning, skall bereda stallrum och foder åt boställshafvarens hästar.

Utan att betvifla, att ett dylikt arrendevilkor vid många boställen är synnerligen lämpligt, anser jag dock, att detsamma icke bör göras obligatoriskt vid hvarje utarrendering. Ingen naturaprestation kan nämligen i så hög grad som denna vara egnad att störa det goda förhållandet mellan boställshafvaren och arrendatorn. Den senare börjar kanske klaga, att han vid arrendets öfvertagande icke kunde föreställa sig att han skulle behöfva skjutsa så ofta eller på för sig så oläglig tid. Och han kan tycka sig hafva en viss befogenhet till sin klagan, då det med hänsyn till besöken hos församlingens sjuka och mycket annat, som hörer embetet till, knappast lär vara möjligt att i kontraktet närmare bestämma den omfattning, som den nödiga embets skjutsen kan komma att erhålla. Äfven der hans klagan är obefogad, kommer den att för boställshafvaren medföra ett obehag, hvarje gång denne skall begära skjuts, och genom en för långt drifven hänsynsfullhet mot arrendatorn kan boställshafvaren sålunda till församlingsvärdens skada komma att underlåta att fordra skjuts, äfven der sådan är af behovet påkallad. Å andra sidan låter det äfven tänka sig, i synnerhet om en efterträdare, att denne utan billig hänsyn till lägligheten för arrendatorn kan kräfva skjutsens utgörande så ofta och på sådan tid att arrendatorn icke utan skäl anser krafven obilliga. Hvad särskildt angår förhållandena i skogsbygderna, der afkastningen af jordbruket är ringa och arrendatorn för sin existens hänvisad hufvudsakligast till skogskörslornas inbringande förtjenster, skulle det mångenstädes medföra stora svårigheter att erhålla antagligt arrendeanbud, derest arrendatorn förpligtades att i en för honom knappast beräknelig utsträckning utan ersättning verkställa skjuts.

Enligt mitt förmenande böra lagens allmänna stadganden icke lägga hinder i vägen för bestämmelser i arrendekontrakten för de särskilda boställena vare sig om embetsskjutsens utgörande såsom en verklig naturaprestation utan särskild ersättning, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med komiténs förslag eller om arrendatorns förpligtande att tillhandahålla all nödig skjuts mot visst pr mil bestämdt pris. Frihet för skjutsfrågans ordnande på det senare sättet bör så mycket mindre vara utesluten, som det i annat fall vid många utarrenderade boställen skulle kunna uppstå svårigheter för boställshafvaren eller hans efterträdare att vid resor i enskilda angelägenheter erhålla skjuts för sig och sin familj. —

En särskild uppmärksamhet kräfver enligt mitt förmenande det stadgande i föreliggande moment, som genom kontraktet förpligtar arrendatorn att utan särskild ersättning antingen verkställa nödig embetsskjuts eller bereda foder och stallrum åt boställshafvarens hästar. Enligt den föreslagna lydelsen af momentet får afgörandet mellan det ena eller andra sättet för embetsskjutsens utgörande alltså icke föregå kontraktets upprättande utan bör öfverlemnas åt boställshafvaren på sådant sätt, att denne efter godtfinnande när som helst under arrendetiden må ega rätt att utbyta det ena mot det andra. Af § 5 mom. 2 framgår, att boställshafvarens val af embetsskjuts efter arrendatorns hästar eller foder och stallrum för egna hästar icke får inverka på bestämmandet af arrendeafgiften, så att denna skulle kunna sättas till olika belopp, allteftersom boställshafvaren föredroge det ena eller andra sättet för skjutsfrågans ordnande. Arrendeafgiften skall nämligen, utöfver nu ifrågavaande naturaprestation, oberoende af sättet för densammas utgörande, »utsätas till viss summa i penningar».

Gent emot dessa bestämmelser måste jag uttrycka mina allvarliga betänkligheter. Det lär icke vara svårt att inse, att de mindre boställenas utarrendering, vid en dylik valfrihet för boställshafvaren efter arrendekontraktets uppgörande, i allmänhet skulle omöjliggöras. Ty der bostället icke föder mer än exempelvis 1 häst och 6 kor, utom småkreaturen, kan arrendatorn icke förpligta sig att utan särskild ersättning utfodra ytterligare en häst, derest boställshafvaren skulle önska hafva egen sådan. Lika uppenbart torde det ock vara, att, i de fall, der en utarrendering af dylikt boställe verkligen komme till stånd, den

kontanta arrendeafgiften till boställshafvarens skada skulle lida en högst betydlig nedsättning, derest arrendatorn måste förplikta sig att eventuelt leverera foder åt en häst på stall för boställshafvarens räkning. Förhållandena kunna vara och äro åtminstone i Norrland med dess välbergade befolkning flerstädes sådana, att åtminstone vid det svagare aflönade presterskapets resor i och för husförhör, bibelförklaringar och sjukbesök häst af församlingsborna i allmänhet ställes till prestens förfogande. Fall gifvas sålunda, då embetsskjutsen såsom en naturaprestation ingalunda kräver den uppoffring från arrendatorns sida som motsvarar ett till omkring 300 kronor årligen eller med de höga norrländska foderpriserna till ett ännu större värde uppgående hästfoder. Icke heller skulle i ett dylikt fall boställshafvaren, i händelse han betalade arrendatorn för verkställda skjutsar, för de samma behöfva utgifva en så hög summa.

Skulle nu arrendatorn nödgas förpligta sig att utan ersättning eventuelt utgöra ett hästfoder, måste han vid den kontanta arrendesummans bestämmande beräkna denna utfodring såsom en verklighet, äfven om boställshafvaren aldrig skulle komma att hålla egen häst. Men följderna af en sådan beräkning blefve uppenbarligen till boställshafvarens skada arrendesummans betydliga sänkande — om öfver hufvud arrendator kunde erhållas. Att stadgandet ens för efterträdaren skulle innebära någon fördel, är svårt att inse, då denne, i händelse utarrendering med det af komiterade föreslagna förbehållet verkstälts, skulle finna sig bunden vid en oskäligt låg arrendesumma eller, derest utarrenderingen genom ifrågavarande bestämmelse förhindrats, nödgas genast vid sitt, äfven i öfrigt med många kostnader förenade, tillträde till tjensten skuldsätta sig för uppsättande af jordbruksinventarier, ett bekymmer, hvarifrån han varit fritagen, därest en förmånlig utarrendering utan hinder af den föreslagna bestämmelsen kunnat ega rum. För de ofta svagt aflönade innehafvarne af dessa smärre boställen, hvilkas intresse icke i främsta rummet fordrar frihet att efter godtycke ordna skjutsfrågan det ena året så och det andra året så, utan, jemte garanti för embetsskjutsens erhållande, den högsta möjliga arrendeafgift, synes det vara önskligt, om redan vid arrendekontraktets uppgörande skjutsfrågan finge fast ordnas på sådant sätt, att sistnämnda intresse icke skadades. Skulle komiterades förslag i nu föreliggande moment vinna bifall, vågar jag hoppas, att

den förändring måtte vidtagas i lydelsen af § 5 mom. 2, att, der embetsskjutsen icke equivalerar mot foder och stallrum, arrendeafgiften utöfver denna naturaprestation icke måtte utsättas till *viss* summa utan till alternativa summor, allteftersom boställshafvaren väljer det ena eller andra sättet för skjutsfrågans ordnande.

Mom. 2. Oafsedt det oklara uttrycket »på anmodan», hvilket kan vara egnadt att leda till misshälligheter mellan boställshafvare och arrendator, anser jag det olämpligt att genom lagbestämmelser förhindra uppgörelse om bränslets huggning, hemkörning och sönderhuggning såsom en verklig naturaprestation, utan särskild ersättning. Den ifrågavarande tjänstbarheten lämpar sig i allmänhet vida bättre än embetsskjutsen till utgörande utan särskild ersättning. Och en obligatorisk bestämmelse i motsatt riktning läser på grund af de skäl, jag utvecklat under § 5, i de flesta fall, der boställshafvaren icke sjelf håller häst och dräng, beröfva boställshafvaren en verklig förmån.

På det att till boställshafvarens fördel frihet äfven i detta afseende måtte medgifvas myndigheterna att godkänna de för hvarje fall mest lämpliga bestämmelser, anser jag, att momentet bör utgå.

Mom. 3. På förut anförda skäl torde äfven mjölk kunna få levereras såsom en verklig naturaprestation, d. v. s. utan att boställshafvaren betalar densamma. Vare sig aftal om mjölk såsom arrendeförmån in natura blifvit träffadt eller ej, böra dock, såsom komitén föreslagit, i kontraktet inrymmas bestämmelser, som möjliggöra för boställshafvaren att af arrendatorn erhålla all den mjölk, han behöfver. Uttrycket »på anmodan», som för den populära uppfattningen torde innebära en oberäknelig befallning, som kräfver ofördröjlig åtlydnad, bör emellertid enligt mitt förmenande utbytas mot något annat, som mindre lätt kan leda till misshälligheter.

I öfverensstämmelse med det anförda anser jag, att första stycket af § 7 lämpligen bör erhålla följande lydelse:

Är fråga om utarrendering af boställe i dess helhet med den i § 6 angifna inskränkning, skola i arrendekontraktet bestämmelser införas derom, att arrendatorn, derest icke förbehåll göres om ämbetsskjuts, eller foder och stallrum, såsom arrendeförmån in natura, skall mot i kontraktet pr mil bestämdt pris, tillhandahålla

skjuts för boställshafvaren och hans familj;
samt

att arrendatorn skall, derest en sådan anordning af boställshafvaren önskas, mot i kontraktet pr liter bestämdt pris, tillhandahålla söt oskummad mjölk dagligen för boställshafvarens hushåll.

§ 14.

Med afseende på öfverlåtelse af arrende föreslås i denna paragraf, att sådan må kunna ske endast med Konungens befallningshafvandes och domkapitlets medgifvande samt sedan boställshafvaren och kontraktsprosten blifvit hörde.

Det ligger en påtaglig inkonsequens i den inskränkning i boställshafvarens befogenhet, som göres genom detta stadgande. Under alla de förberedande skedena af arrendeärendets utveckling har åt indelningshafvaren genom en uttrycklig lagbestämmelse (§ 11) rätt varit tillerkänd att, utan att han ens behöfde uppgifva något skäl för sin ändrade mening, återkalla sin ansökan, och att genom en sådan återkallelse sätta sitt veto till och med mot Konungens befallningshafvandes och domkapitlets beslut, hvarigenom arrendator redan blifvit antagen.

Genom stadgandet i nu föreliggande § skulle boställshafvaren beröfvas motsvarande rätt vid ifrågasatt öfverlåtelse af arrendet. Denna rätt skulle i stället utöfvas af Konungens befallningshafvande och domkapitlet, och boställshafvaren vara befogad endast att afgifva yttrande.

Enellertid låter det tänka sig, att arrendator en helt kort tid efter tillträdet af arrendet önskar öfverlåta detsamma, och det åt en person, som boställshafvaren af personliga skäl icke skulle kunnat godkänna såsom arrendator, derest han på direkt väg sökt komma i besittning af arrendet. Där myndigheterna möjligen anse sig icke kunna grunda sitt beslut på boställshafvarens subjektiva skäl, skulle sålunda för en tid af kanske nio år arrendator kunna blifva boställshafvaren påtvingad. Boställshafvarens rätt lider enligt mitt förmenande genom nu föreslagna bestämmelse en betänklig kränkning. De skäl, som å andra sidan anförts för arrendatorns rätt, hafva icke synts mig

afgörande, hvarför jag ansett, att paragrafen bort hafva följande lydelse:

Öfverlåtelse — — Konungens befallningshafvandes, domkapitlets och boställshafvarens medgifvande samt sedan kontraktsprosten blifvit hörd.

Af herr Johansson.

Riksdagen anhöll i sin skrifvelse den 5 maj 1897 bland annat, att K. M:t täcktes vid utredandet af de grunder, som ansåges böra blifva bestämmande vid reglerandet af presterskapets aflöning *sedan tiden för nu gällande lönekonventioner utlupit*, taga särskild hänsyn dertill huruvida icke förändrad ordning för prestbostälernas utarrendering borde stadgas. Häraf vill jag draga den slutsats, att riksdagen icke begärt något förslag i berörda hänseende, som borde eller skulle tillämpas för *nu gällande* lönekonventioner, utan först sedan *nya* konventioner enligt *nya grunder* för löneregleringarna blifvit upprättade och skola tillämpas.

Det nu föreliggande författningsförslaget måste sålunda anses som en integrerande del af komiténs blifvande förslag till löneregleringsgrunder, som icke bort derifrån utbrytas, så mycket hellre som åtskilliga andra af komiténs blifvande förslag antagligen mycket nära komma att beröras af den föreslagna arrendelagen. Förslag äro nemligen inom komitén bragta under öfverläggning dels om reglering af presternas byggnads- och underhållsskyldighet å innehafvande boställen, dels om indragningar af ett stort antal presterliga befattningar med tillhörande boställen o. s. v. De öfverläggningar, som egt rum så väl i dessa frågor som angående det föreliggande författningsförslaget, hafva bidragit att stärka min uppfattning derom, att det både för statskyrkan och dess presterskap skulle vara af synnerlig vigt och lända till fördel om det nu varande boställsväsendet med alla dess kända och erkända olägenheter kunde inskränkas till det minsta möjliga. Måhända skulle under en sådan förutsättning hela den ifrågasatta arrendelagen kunnat undvaras såsom öfverflödig.